

Postoje českých a finských učitelů základních škol k sexuální výchově

Daniela Kociánová

Bakalářská práce
2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Daniela Kociánová**
Osobní číslo: **H140119**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Postoje českých a finských učitelů základních škol k sexuální výchově**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti historie a současné realizace sexuální výchovy na základních školách v České republice a ve Finsku.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Děti a jejich sexualita: rádce pro rodiče a pedagogy. V Brně: CPress, 2014. ISBN 978-80-264-0290-9.

HAJNOVÁ, Růžena a Stanislava KLEINOVÁ. Průvodce sexuální výchovou pro základní a střední školy. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 2002. ISBN 80-7013-359-7.

CHRÁSKA, Miroslav. Úvod do výzkumu v pedagogice: základy kvantitativně orientovaného výzkumu. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. Skripta. ISBN 8024407655.

JANIŠ, Kamil. Učební text k problematice rodinné a sexuální výchovy. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-898-7.

RAŠKOVÁ, Miluše. Připravenost učitele k sexuální výchově v kontextu pedagogické teorie a praxe v české primární škole. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. Monografie. ISBN 978-80-244-2077-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. Základy psychologie. V Praze: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0841-3.

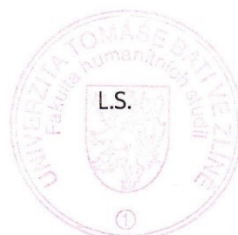
Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **29. listopadu 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **26. dubna 2017**

Ve Zlíně dne 29. listopadu 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 2.4.2017

.....
Kovář

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k větší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce je orientována na problematiku sexuální výchovy na základní škole. Teoretická část nastiňuje obecné pojetí sexuální výchovy, její obsah, přístupy, podmínky, metody a cíle. Zaměřuje se také na porovnání vývoje a historie sexuální výchovy v České republice s Finskem a požadavky na připravenost a osobnost pedagoga na výuku této výchovy. V praktické části jsou analyzovány výsledky kvantitativního výzkumného šetření, které zjišťují postoje učitelů k sexuální výchově. Hlavním cílem práce je zjistit a porovnat postoje učitelů z České republiky a z Finska k sexuální výchově na základní škole.

Klíčová slova: sexuální výchova, výchova ke zdraví, rodinná výchova, postoje, základní škola, učitelé, Finsko, Česká republika

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the matters of sex education in comprehensive school. The theoretical part of the thesis introduces general conception of sex education, its content, attitudes, conditions, methods and goals. At the same time, it also presents comparison of the historical background of sex education and its progress in Czech Republic and in Finland. The practical part is based on outcomes of the quantitative research in which teachers stances to sex education are presented. The main aim of the thesis is to describe teachers stances and compare them between Czech Republic and Finland.

Keywords: sex education, health education, sexualy education, stances, primary education, comprehensive education, teachers, Finland, Czech Republic

Děkuji panu Mgr. Jakobovi Hladíkovi, Ph.D. za vedení bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA.....	11
1.1 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA VE ŠKOLSTVÍ.....	12
1.1.1 Osobnost pedagoga a požadavky na jeho připravenost.....	14
1.2 PRINCIPY A PODMÍNKY SEXUÁLNÍ VÝCHOVY.....	15
1.3 CÍLE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY.....	17
1.4 METODY POUŽÍVANÉ V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ.....	18
2 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA VE VZDĚLÁVACÍM SYSTÉMU ČESKÉ REPUBLIKY.....	20
2.1 HISTORIE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY.....	20
2.2 SOUČASNÁ SEXUÁLNÍ VÝCHOVA.....	23
3 VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM FINSKA.....	28
3.1 POJEM SEXUÁLNÍ VÝCHOVY VE FINSKU.....	32
3.2 HISTORIE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY VE FINSKU.....	33
3.3 SOUČASNÁ SEXUÁLNÍ VÝCHOVA VE FINSKU.....	34
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	37
4 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	38
4.1 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU.....	38
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	40
4.3 VÝZKUMNÉ CÍLE.....	40
4.4 METODA SBĚRU DAT.....	41
4.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR A REALIZACE VÝZKUMU.....	42
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	43
5.1 INFORMACE O RESPONDENTECH.....	43
5.2 AKTUÁLNÍ STAV NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH.....	46
5.3 SPECIFIKACE K VYBRANÝM TÉMATŮM A METODÁM.....	52
INTERPRETACE DAT.....	62
ZÁVĚR.....	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	68
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	75
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	76
SEZNAM TABULEK.....	77
SEZNAM PŘÍLOH.....	78

ÚVOD

Sexuální výchova má na základě mnohých výzkumů pozitivní vliv na vývoj jedinců a jejich chování, přístup a postoje vůči sexuálním tématům. Jedinci začínají s pohlavním stykem později, využívají různé druhy ochrany při souloži, mají více znalostí a dovedností, které jim napomáhají k lepšímu zdravému životnímu stylu. Jak s tímto faktem nakládají jednotlivé státy, potažmo vláda a ministerstva, záleží již na nich. V mnohých státech je sexuální výchova na školách zavedena. V některých státech je sexuální výchova zařazena jako průřezové téma v rámci více předmětů, jako v České republice. V jiných státech je sexuální výchova povinná a pevně zakomponovaná do vzdělávacího systému a osnov, jako je tomu ve Finsku. Přestože oba státy považují sexuální výchovu na základních školách jako důležitou pro vývoj jedinců a pro jejich budoucí život, pojetí sexuální výchovy, její obsah, metody, cíle, přístupy, a dokonce postoje pedagogů a jejich vzdělání v této oblasti se mohou značně lišit.

V teoretické části popisujeme obsah, principy a podmínky, metody a cíle sexuální výchovy. Tato první kapitola a její části se na sexuální výchovu zaměřují všeobecně, z pohledu, jak by měla vypadat a fungovat v ideálním případě. K porovnání s Českou republikou bylo zvoleno Finsko, které disponuje inovativním vzdělávacím systémem, jež popisujeme ve třetí kapitole, a které také zavedlo povinnou sexuální výchovu do základních škol již od roku 1970. Mnoho autorů tvrdí, že pozitivní přístup a postoj vůči sexuální výchově je v České republice znát již od dob první republiky. Stále se však toto téma zdá poměrně kontroverzním a tabu, pokud vezeme v úvahu události z roku 2010, které vyvolaly dlouhé diskuse a protesty proti sexuální výchově na základních školách. Je tedy zarážející a zůstává otázkou, co je hlavním důvodem, který staví finské vzdělávání v oblasti sexuální výchovy nad české a zda je opravdu postoj a přístup k sexuálním tématům tak otevřený a liberální v obou zemích.

V práci je přiblížen vývoj a historie sexuální výchovy jak v České republice, tak ve Finsku a jsou vyzdviženy požadavky na připravenost a osobnostní předpoklady učitelů sexuální výchovy. Učitel na základní škole se stává jedním z hlavních modelů, který ovlivňuje rozvoj postojů a myšlení dětí. Z tohoto důvodu se cílem práce stává zjištění a komparace postojů učitelů základních škol z České republiky a Finska k sexuální výchově. Pro zjištění, zda se právě postoje učitelů, které mohou být jedním z faktorů, jež na sexuální výchovu na školách působí pozitivně či naopak negativně, liší v závislosti na dané zemi.

Praktická část pojednává o výzkumném problému, otázkách a cílech. Je zde charakterizována cílová skupina, metody získávání dat a průběh výzkumného šetření. Na základě dotazníkové šetření, je předloženo vyhodnocení výsledků a interpretace získaných dat. Výzkum nám umožní nahlédnout do problematiky sexuální výchovy a získat poznatky, pomocí nichž odhalíme rozdílné postoje učitelů k výuce sexuální výchovy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA

Úvodem je třeba zmínit, že všechny známé kultury se snaží o podřízení lidského sexuálního chování určitým normám, jak právním, tak i morálním. Pro civilizaci je tedy určitá forma sexuální restrikce vlastní. Jako jedním z nejsilnějších prostředků této restrikce slouží tabuizace. Pokud je však oblast, tak velká jako je sex, který je součástí lidské existence, obklopen okázalým mlčením a odmítáním, nemůžeme očekávat pozitivní důsledky (Zvěřina, 2003, s. 249). Proto se také při pohledu na sexuální výchovu přikláníme k teorii DeLamatera (In Sprecher, Harris a Meyers, 2008, s. 17), že každá společnost reguluje sexualitu svých členů. Sexuální výchova je tedy nástrojem této regulace společnosti. „Namísto restriktivního přesvědčování mladých, aby *řekli NE sexu*, je třeba vychovávat lidi k pozitivním postojům“ (Zvěřina, 2003, s. 249). Jak dále uvádí Šulová (2011, s. 386), můžeme předpokládat a domnívat se, „že když společnost dospívající na tuto oblast lépe připraví, projevy sociální patologie (příkladně abúzus drog, různé projevy siláctví, vandalství či agresivity, promiskuitní chování, sebepoškozující formy chování) tohoto období mohou být méně výrazné a společnost méně zatěžovat“. Naopak zjednodušené a komerční ovlivněné informace mohou vést k negativním jevům ve společnosti (Vránová, 2010, s. 36). Sexuální výchova tedy nemění jen samotné jedince, jejich chování a interaktivní vztahy mezi jedinci, je také zdrojem zodpovědného a méně impulzivního přístupu k sexualitě a mění tedy celkově i život ve společnosti (Zvěřina, 2003, s. 249).

Terminologie a samotné vymezení pojmu sexuální výchovy se mění v průběhu času. Za poměrně již historické názvy můžeme považovat výchovu k rodičovství, k partnerství a manželství či výchovu ke zdravému způsobu života. Nyní se v České republice využívají termíny jako rodinná výchova, výchova ke zdraví a sexuální výchova. V anglicky mluvících zemích a také ve Finsku se využívají názvy Sex Education, Sexual Education a Health Education.

Součástí problému může být zmatek nebo přesněji spor o to, co by mělo být sexuální výchovou. Dříve byl pojem sexuální výchova chápán v užším slova smyslu než dnes. Obecně byla tato výchova zasazena do kontextu fyziologických a biologických poznatků, neboť čerpala převážně z biologie (Measor, Tiffin a Miller, 2000, s. 7). V posledních letech se sexuální výchova stala zkráceným termínem pro mnohem širší a obsáhlejší témata. Jak uvádí Zvěřina (2003, s. 249), „přes všechnen pokrok na poli vzdělávání a obecné hygieny zůstává oblast sexuální výchovy jednou z nejvíce problematických a rozporuplných.“ Sexuální výchova může být stále výrazně kontroverzně chápána, neboť je posuzována z více

hledisek a názory na ni podléhají politickým, kulturním, náboženským, etickým i sociálním předpokladům (Uzel, 2007, s. 55; Zvěřina, 2003, s. 249).

I nyní je sexuální výchova charakterizována mnohými autory rozdílně. Dle Světové zdravotnické organizace (WHO) je sexuální výchova charakterizována takto: „Podstatu a cíle sexuální výchovy tvoří vše, co přispívá k výchově celistvé osobnosti, schopné poznávat a chápat sociální, mravní, psychologické a fyziologické zvláštnosti jedinců podle pohlaví a díky tomu zformovat optimální mezilidské vztahy s lidmi svého i opačného pohlaví“ (In Janiš, 2010, s. 48). V Pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová a Mareš, 2003, s. 211) je sexuální výchova definována jako „výchova směřující k získání návyků, dovedností, znalostí, hodnot, norem a postojů v oblasti vztahů mezi mužem a ženou“. V tomto případě definice směřuje převážně k přípravě na partnerský život. Rašková (2008, s. 36) uvádí komplexnější pojetí. „Sexuální výchova je systematické, záměrné, cílevědomé a dlouhodobé působení na dítě, splňující etické zásady. Výchova musí mít na dítě pozitivní vliv, a to především z hlediska získávání potřebných informací, poznávání, formování názorů a postojů k nejširší oblasti lidské sexuality, utváření návyků, dovedností a chování v rámci mezilidských vztahů“.

Sexuální výchova dneška se dá dle našeho názoru nejlépe shrnout jako výchova, která jde více do hloubky. Zaměřuje se nejen na znalosti a vědomosti, ale také klade důraz na rozvíjení postojů, dovedností a chování v mezilidských vztazích, rozvíjení postojů jak k vlastní sexualitě, tak k pohlavnímu styku, partnerovi, manželství a rodičovství. Všechny tyto složky by měly být rozvíjené v biologické, psychické, sociální a etické harmonii. Sexuální výchovu z tohoto důvodu není možno chápat pouze z biologického hlediska, které se jednostranně zaměřuje na anatomii a fyziologii člověka. Tato výchova musí být také chápána z pedagogicko-psychologického hlediska, neboť rozvíjí celou osobnost dítěte (Kamanová, 2014, s. 31-32; Rašková, 2008, s. 9-10).

1.1 Sexuální výchova ve školství

Sexuální výchova je realizována v různých sférách života každého jedince. Nezastupitelnou roli hraje nejen v rodinách, ale také na základních, středních a v mateřských školách, což potvrzuje Šilerová (2003, s. 23) i Šulová (2011, s. 386). Dle autorek institucionální výchova na odborné úrovni, vycházející z aktuálních a vědeckých poznatků, napomáhá

k chápání sexuality v širších souvislostech. Blíže specifikujeme sexuální výchovu na základních školách.

Názory a postoje veřejnosti se také přiklání ke škole, jako k neoptimálnějšímu prostředku k dosažení společensky přijatelného chování a postojů v oblasti sexuální výchovy, přestože základ této výchovy by měl být garantován rodinou (Horáková, Janiš, 1996 in Rašková, 2008, s. 11). Prvotní úloha rodiny v sexuální výchově je nepopiratelná, ale její realizace v rodině není vynutitelná a není možné ji tedy ponechat pouze na svobodné volbě rodiny. Není zde záruka, že dítě bude v rodině získávat společensky i subjektivně žádoucí vědomosti, postoje a chování. Některé děti mohou tedy jisté poznatky ze sexuální výchovy slyšet opakovaně, některé se však s těmito znalostmi setkají poprvé. Sexuální výchova proto musí být garantována kompetentním odborníkem ve školách, vzhledem k věku a specifickým zvláštnostem žáka při respektování humanizačních kritérií a etických zásad (Rašková, 2008, s. 39; Šulová, Fait a Weiss, 2011, s. 386). Sexuální výchova na školách je však předmětem intenzivního boje dvou extrémních postojů. V tomto případě je to restriktivní přístup, který vychází ze zákazů, hrozeb a potlačování, na druhé straně s liberálním přístupem, který preferuje všestrannou informovanost a otevřenost. V každé zemi jsou otázky sexuální výchovy ve školství závislé na kompromisu mezi těmito postoji. Někde je kompromis blíže k restriktivnímu přístupu, jinde zase k liberálnímu (Zvěřina, 2003, s. 250-251).

Vymezení obsahu sexuální výchovy je problémové, neboť názory na její obsah se liší u odborníků, tak jako jejich samotné postoje k sexuální výchově. Obsah by měl především vycházet ze zkušenosti dosavadního života žáků, jejich poznatků a zkušeností, a měl by mít takovou podobu, která je v daném věku žáka akceptovaná. Informace a dovednosti je třeba dále doplňovat, prohlubovat a zpřesňovat (Rašková, 2008, s. 36).

Mezi základní témata sexuální výchovy pro první stupeň základní školy Rašková (2008, s. 36-37) řadí například rodinu, partnerské vztahy, pocity lásky, úctu, ohleduplnost, rodičovství, manželství, přátelství, kamarádství, rozdílnost pohlaví, lidské tělo, ochranu před sexuálním zneužíváním, základy lidské reprodukce a rizika pohlavně přenosných chorob. Na druhém stupni by se pak témata měla spirálovitě opakovat, rozvíjet a dostávat se na hlubší úroveň.

1.1.1 Osobnost pedagoga a požadavky na jeho připravenost

Mezi hlavní aktéry sexuální výchovy na školách řadíme žáky a pedagogy. Nároky na práci pedagoga, a především jeho lidské kvality, tak jako znalosti a schopnosti, jsou v tomto případě enormní (Nováková, 2015 s. 23). Sexuální výchova musí být učitelem citlivě realizována na základě specifických zásad, metod, forem a prostředků. Pedagog by měl své žáky poučit v sexuální oblasti komplexně, a ne pouze jednostranně (Rašková, 2008, s. 40; Zvěřina, 2003, s. 251). Neboť „učitelé nejen vychovávají děti, ale také je vzdělávají a předávají jim jejich znalosti a zkušenosti“ (Rašková, 2008, s. 39).

Pedagog musí být komplexně připraven po stránce odborné i osobnostní. Měl by disponovat profesními znalostmi, dovednostmi i osobnostními předpoklady.

Odborná kvalifikace učitele, do které řadíme profesní znalosti a dovednosti, je dle Raškové (2008, s. 42) na rozdíl od osobnostního přístupu snáze ovlivnitelná. V rámci klíčových profesních kompetencí, mezi které řadíme pedagogické, psychologické a didaktické znalosti a dovednosti, musí mít učitel potřebné znalosti o problematice sexuální výchovy, znát vyučovací metody a dále se profesně rozvíjet (Rašková, 2008, s. 42).

Profesionální rozvoj osobnosti je propojen s požadavkem na úroveň znalostí učitelů. Dle Šilerové (2003, s. 40) je obtížné hovořit s dětmi o pohlavním dospívání a sexualitě nejen pro rodiče, ale také pro učitele, neboť si myslí, že neznají nejvhodnější slova. Proto je také připravenost učitelů na výuku sexuální výchovy mnohými autory považována za jednu z klíčových priorit (Rašková, 2008, s. 13).

Učitel není výlučně vzdělavatel, který disponuje pouze potřebnými znalostmi, je také vychovatel, (Rašková, 2008, s. 43) a v této oblasti se u něj nejvýrazněji projevuje jeho vlastní osobnost. Učitel by z psychologického hlediska měl být **zralou a stabilní osobností** (Hart a Hartlová, 2004 In Rašková, 2008, s. 41). V této profesi je však nutné disponovat vstupními předpoklady, které postupně osobnost formují (Rašková, 2008, s. 41).

Již v minulosti se však prokázalo, „že mezi problematickou oblast patří osobnostní přístup a nevhodné osobnostní předpoklady učitele k sexuální výchově, stejně jako jeho nedostatečná připravenost“ (Täubner, Janiš, 1998; Zvěřina, 1993; Uzel, 1995 cit. podle Rašková, 2008, s. 11). Dle Světové zdravotnické organizace, asi třetina učitelů není schopna realizovat sexuální výchovu z důvodu nevhodných osobnostních předpokladů (Rašková, 2008, s. 46). Učitelé jsou z hlediska osobnostních předpokladů v mnoha případech ovlivněni vlastními negativními zkušenostmi, které jim následně brání v realizaci vhodné sexuální výcho-

vy. Svou roli hrají i postoje učitelů, které mohou ovlivnit samotnou sexuální výchovu v praxi. Negativní vztah a postoje učitele vůči sexuální výchově ovlivňují její průběh, který může následně vést k zatajování, překrucování informací nebo dokonce k tabuizaci (Rašková, 2008, s. 45,48).

Mezi základní požadavky na připravenost pedagogů při výuce sexuální výchovy Rašková (2008, s. 44-45; 2012, s. 71) shrnuje:

- učitel má být zralá, stabilní osobnost, která je žákům vzorem,
- musí mít odbornou kvalifikaci, profesní znalosti, dovednosti a osobnostní předpoklady,
- musí rozumět problematice sexuální výchovy a mít v této oblasti základní znalosti,
- ovládat pedagogickou komunikaci na verbální i neverbální úrovni,
- měl by se dále profesně rozvíjet a rozšiřovat své odborné poznatky,
- předávat žákům informace plánovaně i bezprostředně,
- vytvořit přátelskou atmosféru a příznivé prostředí ke kladení otázek.

Požadavky se dále vztahují jak k cílům, tak k podmínkám a metodám sexuální výchovy, které budou více rozebrány v následujících podkapitolách.

Za přidružené, přesto aktéry sexuální výchovy na školách můžeme považovat také rodiče a blízkou rodinu žáka, neboť ti ji ovlivňují také. Učitelé nemají direktivní pozici a musí respektovat princip spolupráce školy a rodiny při sexuální výchově. Přestože by měl učitel s rodiči spolupracovat a informovat je o průběhu a obsahu sexuální výchovy, není jeho povinností požadovat svolení k výuce neoddělitelných součástí všeobecných znalostí (Rašková, 2008, s. 39-40). Dle Uzla (2007, s. 55), je však spolupráce rodiny a školy na sexuální výchově kamenem úrazu dodnes. Bez stálé a plánované spolupráce s rodinou žáka a současným akceptováním rodinných postojů (ne však asociálních), nelze sexuální výchovu zvládnout bez problémů (Rašková, 2008, s. 40).

1.2 Principy a podmínky sexuální výchovy

Pro realizaci sexuální výchovy platí pravidla, která nemohou být podceňována ani přehlížena. Tato pravidla představují specifické principy sexuální výchovy, která mají dané zásady pro zajištění efektivní výchovy. V principech je vyjádřeno těsné propojení výchovy a výuky. Učitel vychází z klasických, běžně používaných pedagogických principů jako je

například princip názornosti, přiměřenosti, aktivity žáka a princip individuálního přístupu. Na tyto se nabalují níže uvedené specifické principy pro sexuální výchovu (Täubner, 1997, s. 10; Hajnová a Kleinová, 2002, s. 12).

Principy (Rašková, 2008, s. 20-21; Täubner, 1997, s. 10-14):

- komplexnosti a harmonického rozvoje žáka (ve všech oblastech a všech rovinách),
- důvěry a laskavé atmosféry při výuce (podávání pravdivých informací, navození pocitu bezpečí a pochopení),
- přiměřenosti a individuálního přístupu (z hlediska biologické, psychické a sociální zralosti),
- etiky (vytvářet u žáků postoje, hodnoty, mravní dovednosti a chování),
- vědeckosti a aktuálnosti (předávání současných pravdivých poznatků),
- koedukovanosti (nerozdělování témat dle pohlaví žáků),
- aktivní spolupráce s žákem (žák je chápan jako partner a spoluvůrce postojů a vědomostí),
- spolupráce školy s rodiči (informování a konzultace s rodiči),
- pedagogičnosti a odbornosti (znalost témat sexuální výchovy, profesionalita v oboru s osobnostními předpoklady pro sexuální výuku).

Janiš (2006, s. 9) uvádí ještě princip historičnosti, alternativnosti, princip primární úlohy rodiny a princip interdisciplinárního přístupu. Tyto principy vyplývají z nutnosti nahlížet na sexuální výchovu v průřezu celé historie, nazírat na ni z celé řady pohledů, disciplín, a v co největším počtu vyučovacích předmětů.

V souvislosti se sexuální výchovou nemohou být opomenuty také specifické podmínky vzhledem k osobnosti vychovávaného objektu, které vymezuje Janiš (2006, s.25-31; 2008, s. 30-38):

- a) biologické podmínky,
- b) psychické podmínky,
- c) sociální podmínky.

V rámci biologických podmínek jsou to fyziologické a somatické kvality osobnosti. Tyto jsou rozděleny v závislosti na celkovém vývoji dítěte. Rozvoj pohlavní identity začíná již v útlém dětství. Dále následuje období prepubescence, které je již u dětí nastupujících do školy. Jelikož toto období u dětí začíná nastupovat velice brzy, předpokládá se odpovídající reakce ve formě sexuální výchovy. Na prepubescenci navazuje pubescence a post-

pubescence. V těchto obdobích je důležitý stabilní základ vědomostí v oblasti sexuální výchovy, neboť dochází k překotnému zrychlení somatosexuálního vývoje, začátku menstruace, onanie a mimo jiné k prvnímu pohlavnímu styku. Období mezi dosažením pohlavní zralosti a sexuální aktivity se zkracuje (Janiš, 2006 s. 25-28; 2008, s. 30-34).

Psychické podmínky jsou zaměřeny převážně na myšlení, charakter, duševní vývoj, zájmy a schopnosti jedince. Na začátku školní docházky se zájem o sexuální tematiku prohlubuje. Myšlení a paměť se opírají o konkrétnost a názornost ve výkladu. V období prepuberty a puberty dochází k racionálnímu dozrávání, ustálení zájmu o druhé pohlaví a také k postupnému společenskému dozrávání (Janiš, 2006 s. 28-30; 2008, s. 34-36).

Sociální podmínky patří pro svou variabilitu k nejsložitějším otázkám v systému výchovy. Prostředí, v němž se formují a realizují sociální vlivy je neskutečně široké. Důležitá sociální podmínka při realizaci sexuální výchovy je koedukovaná výchova. Tato výuka je stejná pro chlapce i dívky, při výuce nejsou rozdělení a učí se k úctě a pozornému vztahu k druhému pohlaví. Pro budoucí život je pro děti dobré zvládnutí některých sexuálních rolí a chování. Sociální podmínky u jedinců ovlivňují jak rodiče, učitelé a vrstevníci, tak i prostředí samotné školy a její klima (Janiš, 2006 s. 30-31; 2008, s. 36-38).

1.3 Cíle sexuální výchovy

Komplexní pojetí sexuální výchovy směřuje k přípravě na sexuální život, tak i k přípravě na život partnerský a rodinný. Tento přístup, který můžeme označit za holistický, by se měl nejen projevat v cílech sexuální výchovy, ale měl by být také veden na třech vzájemně se prolínajících úrovních (Kamanová, 2014, s. 32; Täubner, 1998, s. 58).

Tyto tři úrovně definuje Täubner (1998, s. 59):

1. kognitivní (informace, vědomosti, a pojmy),
2. emocionální a vztahové (vytvoření postojů),
3. dovednostní, návyků a chování (funkční či modelové sexuální chování).

Cíle sexuální výchovy vycházejí především z věkových a individuálních zvláštností žáků (Täubner, 1997, s. 5). Následující výčet cílů sexuální výchovy je vybrán od Raškové (2008, s. 19), Šilerové (2003, s.11-17) a Zvěřiny (2003, s. 252):

1. Přirozený vztah k sexualitě a lidskému tělu,
2. znalosti o anatomii, fyziologii, psychologii a etice sexuality,

3. předpoklady pro vytvoření vlastních hodnot a postojů.

První tři cíle můžeme považovat za obecné, neboť se celkově vztahují, k již zmíněným pojmům a teoriím sexuální výchovy. Následující cíle považujeme za více specifické, které mohou dále rozvíjet první tři obecné cíle.

4. Zodpovědné sexuální chování (spojené s posunutím začátku sexuálního života). Tento cíl je naplňován dle mnoha výzkumů, které potvrzují posunutí začátku sexuálního života u mladistvých díky rozšířené, a hlavně otevřené sexuální výchově,
5. spojení sexuality s láskou,
6. posílení vztahu mezi rodiči a dětmi,
7. prevence sexuálního zneužívání dětí a dospívajících,
8. omezení vlivu vrstevníků.

Z výzkumů (Weiss a Zvěřina, 2001; 2009) vyplývá, že děti získávají informace o sexuálních otázkách převážně od svých vrstevníků. Tato skupina je jako zdroj mnohem častěji uváděná než samotní rodiče a také škola. Jak se však dá předpokládat, všechny tyto předané informace nemusí být správné – což také vede k orientaci v množství informací o sexualitě (v dnešním tisíciletí jsou zdroje na internetu, jako jsou erotické hry a stránky, porno, BDSM stránky, sex-shopy apod. velice lehce dostupné i pro mladší děti).

Důležité jsou také etické zásady sexuální výchovy, mezi které můžeme například zařadit (Rašková, 2008, s. 20-21; Vránová, 2010, s. 32-33; Zvěřina, 2003, s. 252-253): rovnocennost mužů a žen, odmítání rasové diskriminace, netolerování sexuální agrese, fyzického a psychického útočení a zneužívání, zlepšení pozice homosexuálů, tak jako uvědomění si existence sexuálních vztahů mezi tělesně a mentálně postiženými a v neposlední řadě podporování sexuálních a reprodukčních práv¹. K tomuto výčtu bychom přidali uvědomění si existence sexuálních vztahů také u seniorů a zlepšení pozice nejen homosexuálů, ale i pochopení transsexuálů a ostatních jedinců, kteří hromadně spadají pod pojem trans gender.

1.4 Metody používané v sexuální výchově

K cílům sexuální výchovy se dá dojít pomocí několika metod. Specifické výchovné prostředky a metody pro sexuální výchovu původně vychází z prostředků a metod obecné pedagogiky. Tyto metody se vztahují k obsahu sexuální výchovy a vyjadřují určitý způsob či

¹ Tyto práva jsou zakotvena v dokumentu Mezinárodní federace plánovaného rodičovství (IPPF)

postup (vyučovací metody), pomocí kterého učitel dosahuje zmíněných cílů a působí na osobnost žáka (výchovné metody) (Rašková, 2012, s. 71; Täubner, 1997, s. 5.).

Mezi klasické vyučovací metody Rašková (2012, s. 71) řadí:

- metody slovní (monologické a dialogické),
- metody práce s textem,
- názorně-demonstrační metody (pozorování a předvádění, práce s obrazem),
- praktické metody (nácvik dovedností, výtvarné a grafické práce, pokusy).

Täubner (1997, s. 17-27) specifikuje metody, které jsou navrženy speciálně pro sexuální výchovu. Tyto metody se zaměřují na spolupráci s žáky a na respektování jejich osobností, dispozic, postojů a názorů. Nazývá je Aktivizační metody a řadí mezi ně:

- dialogické aktivizační metody (žák je partnerem při slovní interakci s učitelem),
- problémové metody (formují emocionální a intelektuální postoje žáků),
- inscenační metody (výcvik při tvorbě dovedností a sexuálního chování),
- metody využívající psychodramatické techniky (princip emocionálně stimulativní sebeprojekce).

Mezi metody můžeme také zařadit hru, která se stává také samotným prostředkem v sexuální výchově. Dle Täubnera (1997, s. 30) hra představuje významný motivační prvek ve výchově a vzdělávání. V dnešním školství se však pro tuto metodu nenachází dostatek prostoru. Nicméně právě hra navozuje neformální atmosféru a umožňuje volnější a nezávaznější konverzaci, která, jak bylo zmíněno výše, je při sexuální výchově žádoucí.

2 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA VE VZDĚLÁVACÍM SYSTÉMU ČESKÉ REPUBLIKY

Ať už byla v průběhu let sexuální výchova nazývána rodinnou výchovou, výchovou k partnerství, manželství a rodičovství či výchovou ke zdravému způsobu života, zaujímal, jak říká Janiš (2008, s. 70) své místo ve výchovných systémech, i když většinou pouze symbolicky.

Níže specifikujeme historický vývoj sexuální výchovy a jeho současný stav na základních školách v České republice.

2.1 Historie sexuální výchovy

Přestože sexuální výchovu nelze oddělit od historie lidstva, byly její kořeny a první ucelené koncepce položeny až **na konci 18. století**. V tomto období dochází k postupnému odtabuizování lidské sexuality, tento trend se v určitých periodách i v různých oblastech Evropy více či méně prosazoval. Prvopočátky pohlavní výchovy můžeme nalézt u filantropistů. Za první průkopníky sexuální výchovy byli považováni sexuologové A. H. Forel a H. H. Ellis (Janiš, 2008, s. 71; Rašková, 2008, s. 23).

František Morkes ve svém příspěvku (In Rodinná a sexuální výchova, 2002, s. 24-25) vysvětluje, že rodinná výchova byla v tuto dobu výhradně určena pro dívky, jako pro budoucí matky a manželky. Měla se zaměřovat nejen na získání znalostí pro společenský a vlastenecký život, ale i k prospěchu jejich budoucích rodin. Dívka by po ukončení této školy měla být jak vzdělanou hospodyní, tak dokonalou dámou salónů.

Na počátku 20. století se konala konference s názvem *K aktuálním otázkám rodinné výchovy*, která měla napomoci ke zlepšení současného rodinného stavu, který mnozí autoři pokládali za žalostný. V roce 1910 vyšla publikace s názvem *Výchova k manželství*. Podtitul knihy byl značně výmluvný: *Co musí mladé dívky o manželství věděti. Kniha dívek, nevěst a mladých paní* (Morkes In Rodinná a sexuální výchova, 2002, s. 26).

Po první světové válce (1918) došlo k výrazným změnám v oblasti sexuální výchovy, která byla nazývána **pohlavní výchovou**. „K jejímu rozvoji přispělo především její pojmání jako prostředku proti dalšímu rozšiřování prostituce a pohlavních chorob“ (Janiš, 2008, s. 80). Žáci měli být poučeni o biologických rozdílech mezi ženou a mužem, seznámení s anatomií a fyziologií pohlavního ústrojí a péčí o ně (Rašková, 2008, s. 23). Přístup

k pohlavní osvětě byl do značné míry ovlivněn snahou vedenou Z. Záhořem. Záhoř poukával na fakt, že zavedení pohlavní výchovy musí předcházet odborná příprava učitelů, jak na univerzitách, tak ve formě příruček, brožur a kurzů. Sám pro učitele sepsal publikace: *Rukojeť výchovy k rodičovství na školách (1929)* a *Praktický rádce v pohlavní výchově mládeže (1930)*. Záhořova koncepce sexuální výchovy měla oslovit jak rodiče, mládež, učitele, tak i odbornou veřejnost (Janiš, 2008, s. 75-76; Šulová, Fait a Weiss, 2011, s. 382).

Pohlavní výchovu, pokud byla realizována, zaručovali především lékaři, kteří byli jako odborníci zvaní do škol, kde problematiku přednášeli. K hlavním cílům pohlavní výchovy patřilo především oddálení uvědomění si vlastní sexuality a následně i problému sebeuspokojování. Tato výchova může být označena za negativní, neboť sloužila hlavně k odvedení pozornosti od sexuální problematiky a poskytovala pouze minimální biologické, popřípadě medicínské informace. Toto jednání následně vedlo k vydávání restriktivních opatření a odstrašujících publikací, které zdůrazňovaly, že onanie zapříčiňuje nejen slabomyslnost, slabozrakost a epilepsii, ale nakonec také vykrvácení a smrt (Janiš, 2006, s. 14; 2008, s. 77; Rašková, 2008, s. 23; Šulová, Fait a Weiss, 2011, s. 384). Možná právě tyto zkušenosti z historie české sexuální výchovy vedou dnes převážně k výchově sexuálních otázek pouze z hlediska biologického popisu genitálií, pohlavního styku a samotného porodu.

S okupací země (1939) došlo k zániku mnoha aktivit zaměřených na sexuální problematiku. Válka s sebou přinesla řadu problémů, které však v menší míře existovaly již za doby první republiky. Mezi tyto problémy řadíme například prostituci, promiskuitu, znásilnění aj. (Janiš, 2008, s. 81).

Po druhé světové válce (1945) přichází snaha o zavedení sexuální výchovy do škol. Na počátku 50. let je však většina evropských vlád, kromě Švédské, proti. **Od 60. let** je sexuální výchova ve školách nazývána jako **rodinná výchova**. Byla vyučována v rámci přírodovědy, spolu s učivem o rozmnožovacím ústrojí. Měla podat základní informace o lidské sexualitě se snahou o snížení počtu přerušovaných a nechtěných těhotenství. Na prudký nárůst rozvodovosti a interrupcí, vydalo Ministerstvo školství a kultury pokyn, který měl do plánů základní škol zařadit *Konkrétní opatření k zesílení výchovy mládeže k rodičovství v rámci komplexního výchovného působení školy*. Přístup k samotné výuce rodinné výchovy spočíval v návaznosti na spolupráci s lékaři a zdravotníky a v realizaci besed a přednášek pro žáky a jejich rodiče. Z hlediska obsahu byl přístup pouze lékařský a převládalo poučení z anatomie, fyziologie a hygieny, nejčastější metodou byl monolog.

Následovala i jistá snaha převést tuto zodpovědnost ze stran učitelů pouze na samotné lékaře (Janiš, 2008, s. 82-83; Rašková, 2008, s. 24-25).

Zvýšená pozornost byla sexuální výchově věnována v **70. letech 20. století**. V tomto období si odborníci jak z řad pedagogů, psychologů i lékařů uvědomují, že sexuální výchova byla doposud značně zanedbávaná (Janiš, 2008, s. 84). Na základě spolupráce resortu školství a Ministerstva práce a sociálních věcí, byly vypracovány zásady k výchově k rodičovství pro všechny stupně škol s hlavním důrazem na výchovu k rodičovství a přípravu na manželský a rodinný život. Vznikl dokument *Výchova k rodičovství na ZDŠ* (1970), jež stavěl na poznatcích z předchozích let, a byla podle něj zpracována koncepce výchovy k rodičovství. Nastaly také změny v obsahu výchovy k rodičovství a ve využití forem a metod výchovné práce. Výchova se zaměřovala na přípravu samotného rodičovství, a tedy převzetí role otce a matky. Změnila se také věková hranice žáků pro začátek uplatňování výchovy k rodičovství, která se poprvé týkala i žáků dnešní primární školy (Janiš, 2008, s. 85; Rašková, 2008, s. 25-26).

Dle dokumentu *Metodický návod k výchově rodičovství na ZDŠ* (1972) měly v první etapě, tedy na prvním stupni ZDŠ odpovídat dané tematické okruhy a obsah, které byly rozšířené o problematiku rodiny, soužití mezi lidmi, narození dítěte a varování před stykem s neznámými lidmi. Po vydání metodického návodu bylo ředitelům škol doporučeno, aby postupovali dle uvedených strategií. Výběr formy výuky byl v kompetenci učitele (Rašková, 2008, s. 26). Pro druhý stupeň základní školy bylo doporučeno probírat některá témata odděleně, tedy pro chlapce a dívky zvlášť. Diferenciace probíhá i v 8. a 9. ročníku při specifické přípravě dívek, jež se týkala témat o výživě a o základech péče o dítě. Tento přístup však potlačoval poskytování specifických informací o druhém pohlaví, a to i přesto, že do obsahu výchovy byla začleněna témata o vztazích v rodině, sexuální tematika apod. Výchova k rodičovství dokonce nebyla začleněna v konkrétní podobě do učebních osnov pro 1. stupeň základních devítiletých škol, i když se měla stát nedílnou součástí celého edukačního procesu (Janiš, 2008, s. 85; Rašková, 2008, s. 26).

V **80. letech 20. století** je dle Raškové (2008, s. 26) sexuální výchova na základních školách ve stagnaci, dokonce snad i v regresi. V socialistické škole se usídlil předmět **výchova k manželství a rodičovství**. Stagnující pojetí v zásadě nereflektovalo veliký zlom v oblasti lidské sexuality. Přetrvával nedostatek vhodné literatury a také nedostatek potřebných učebních pomůcek (Nováková, 2015 s. 22; Rašková, 2008, s. 26).

Mezi hlavní nedostatky a negace sexuální výchovy v tomto období Janiš (2006, s. 16) řadí:

- proklamní přístup k rodině a vzdělávání v duchu komunistické ideologie,
- široká podpora mladým manželům a rodinám, která vedla k mylným představám o náročnosti rodinného života (tím pádem se také zvýšila rozvodovost),
- vysokoškolská nepřipravenost pedagogů na realizaci výchovy k manželství a rodičovství,
- nedostatečná metodika,
- diferenciovaný přístup ve výchově k manželství a rodičovství.

Teprve ve druhé polovině **90. let** 20. století došlo k výrazným koncepčním změnám, v rámci zákonů, vyhlášek a metodických pokynů, na základě, nichž byla **rodinná a sexuální výchova** implementována do školství jako součást výchovy ke zdraví a zdravému životnímu stylu. Začlenění výchovy ke zdraví a zdravému životnímu stylu bylo snahou o zlepšení zdravotního stavu obyvatelstva. Ve *Standardu základního vzdělávání* z roku 1995, byly stanoveny specifické cíle a okruhy pro výchovu ke zdraví. Jeden z okruhů, který byl specificky vymezen v příslušných učebních osnovách, náležel základům pro rodinou a sexuální výchovu. Obsah této výchovy byl definován formou uceleného bloku a integrován do osnov předmětů prvouka, přírodověda a vlastivěda. V tomto období se také začaly postupně odstraňovat některé nedostatky, převážně dostupnost vhodné literatury a potřebné učební pomůcky, které přetrvávaly z minulých let. Také množství publikace k problematice sexuální výchovy neustále vzrůstá (Rašková, 2008, s. 27-28).

V České republice od roku 1991 působí nevládní organizace Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu (SPRSV), jejímž výkonným ředitelem je Radim Uzel. Hlavním cílem organizace je zprostředkovat dostupnost informací o partnerství, rodičovství, rovných příležitostech, sexuálním a reprodukčním zdraví a souvisejících právech. Odborníci v rámci organizace také poskytují rozsáhlé internetové poradenství jak pro specialisty a pedagogy, tak pro mládež a rodiče (SPRSV, © 2017). Od roku 1997 má organizace členství v Mezinárodní federaci plánovaného rodičovství (dále IPPF), která je největší světovou dobrovolnou organizací pro plánování rodiny (Rašková, 2008, s. 22).

2.2 Současná sexuální výchova

Současná sexuální výchova má v České republice interdisciplinární charakter. Samostatný předmět sexuální výchovy na školách není, výchova je naplňována v rámci jiných předmětů, především prvouky, přírodopisu, občanské nauky, biologie a rodinné výchovy. V těchto

předmětech je sexuální výchovy rozložena podle témat, které do daného předmětu zapadají a nejvíce se tam hodí. Sexuální výchova však nemá přesně stanovený obsah, opírá se o Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále RVP ZV), který obsahuje vzdělávací oblasti, průřezová témata a očekávané výstupy žáků. Z RVP ZV se sexuální výchově nabízí oblasti Člověk a jeho svět, Člověk a příroda a Člověk a zdraví (Nováková, 2015 s. 22; Rašková, 2008, s.9; Šilerová, 2003, s. 23).

Současný stav sexuální výchovy můžeme dle Raškové (2008, s. 30) shrnout do několika základních informací:

- sexuální výchova není vyučována prostřednictvím samostatného předmětu,
- výchova je dle RVP ZV zařazena již od první třídy na základní škole,
- výchova probíhá koedukovaně s ohledem na věk a individuální zvláštnosti žáků,
- předpokládá se, že prvotní úlohu v sexuální výchově má rodina,
- je kladen důraz na metodickou připravenost učitele,
- na sexuální výchově se mohou podílet další subjekty mimo školství, jako jsou různé organizace, nadace, speciální centra aj.

Každá škola si vytváří vlastní školní vzdělávací program, stanovuje vyučovací předměty a ty následně naplňuje konkrétním obsahem. Jelikož je učivo v RVP ZV stanoveno souhrnně pro 1. - 5. ročník, vytváří se značná míra benevolence ve zvolených tématech a sexuální výchově se lze snadno téměř vyhnout a také se tak z různých důvodů často děje (Nováková, 2015, s. 22; Rašková, 2008, s. 31). To, že se školy vyhýbají vhodné a důsledné sexuální výchově se projevuje také v samotné aplikaci informací. V současné době se dle Novákové (2015, s. 23) a Šilerové (2003, s. 23) nejčastěji žákům předávají základní zejména biologicky orientované informace, jako je biologická rozdílnost pohlaví, početí, porod a dále jisté výstrahy a možná rizika, mezi která patří riziko nákazy pohlavními chorobami a riziko otěhotnění. Zároveň by však žáci měli rozvíjet svůj lidský potenciál, probírat otázky vztahů, hodnot, formování postojů a názorů, zodpovědnosti nejen vůči rizikům, ale i vzhledem k milovanému protějšku. Těmto tématům, je však věnováno málo prostoru. Šilerová (2003, s. 23) dále doplňuje, že obtížnější otázky, jako je například masturbace nebo první sexuální zkušenosti jsou taktéž často přecházeny. Dle Uzla, (2007, s. 56) je pouze jedna třetina učitelů schopna a ochotna sexuální výchovu učit. Zbylé dvě třetiny pedagogů výuku mnohdy redukuje na obecné poučení o nebezpečích sexu, kapavce, HIV a kondomech.

Tyto důvody mohou pocházet z výukového modelu, na který naše školství přistoupilo. Přestože v novodobé koncepci od roku 2007/2008, kdy začal působit nový RVP ZV, bylo upuštěno od názvu rodinné výchovy, pro název sexuální výchova, tento model u nás stále funguje. V tomto modelu je sexuální výchova podřadná rodinné. Bylo by však účinnější opačné podřazení, neboť pod modelem rodinné výchovy nemůžeme zahrnout například předmanželskou sexualitu, onanii, homosexualitu, prevenci sexuálního zneužívání a další. Sexuální výchova naopak zahrnuje i složky rodinné výchovy. Tyto výchovy by se měly vzájemně doplňovat, obohacovat a ve vzdělávání žáků jít ruku v ruce, tak jako školy s rodiči (Uzel, 2006, s. 22; 2007, s. 56).

V posledních letech proběhla největší a nejhlásitější změna v roce 2010. Kdy MŠMT vydalo v dubnu doporučení k realizaci sexuální výchovy na základních školách. S tímto doporučením byl učitelům nabídnut metodický materiál s názvem *Sexuální výchova – vybraná témata*. Tato příručka spolu s nadšeneckým přístupem některých pedagogů, však vyprovokovala žhavé diskuse mezi odborníky i veřejností. Mezi organizace protestující proti relevanci této příručky a celkově jejímu obsahu a metodám, patřil Výbor na obranu rodičovských práv²(VORP), který zastával rozhořčené rodiče, Hnutí pro život ČR, Centrum pro rodinu a jiné nevládní organizace, sdružení a církve, tak jako někteří odborníci. Tyto vesměs negativní reakce přiměly tehdejšího ministra školství stáhnout zmíněnou příručku ze základních škol a ze stránek MŠMT (Nováková, 2015, s. 24). Nyní je dokument MŠMT považován pouze za doporučení k výchově.

Nováková (2015, s. 24) uvádí, že se v tuto chvíli střetla dvě práva a to:

- právo rodičů zajistit morální a náboženskou výchovu dítěte dle jejich přesvědčení,
- právo dítěte na informace odpovídající současnému poznání světa.

V tuto chvíli jasně vyplouvá na povrch nesoulad nejen škol a rodičů, ale i MŠMT na samotný pohled na sexuální výchovu. Zde se hodí přirovnání Titzla (2010, s. 175), který výchovu přirovnává k trojnožce. Pokud jedna noha trojnožky, v tomto případě rodina, škola nebo společnost kulhá, výchovný proces je značně narušen. Přestože metodický materiál slouží pro učitele jako pomyslný odrazový můstek, a není tedy učebnicí sexuální výchovy, informace v něm obsažené pohoršily mnoho rodičů, a dokonce i odborníků.

² Nyní se Výbor na obranu rodičovských práv mění na Alianci pro rodinu.

Jak uvádí Zvěřina (2003, s. 251), více jak dvacet let „po pádu bolševické diktatury, jsme svědky toho, jak zejména křesťansky orientovaní puritáni shledávají pseudoargumenty, aby omezili otevřenou sexuální výchovu na školách“. Přicházejí i dnes se zdánlivě rozumnými argumenty, které poukazují na fakt, že rodiče jsou hlavním zdrojem informací v této intimní a citlivé otázce. Sexuální výchova je prezentována jako zdroj demoralizace a úpadku mravů. Tuto domněnku doplňuje úvodní věta, která se objevila na stránkách VORP: *Opravdu chcete, aby se vaše děti učily na základní škole souložit bez zábran a výčitek s kýmkoli, kdykoli a jakkoli?* (Zvěřina, 2003, s. 251; Slejška, 2010). Nejčastější rozpaky a odmítání vznikají z obavy, že se dítě dozví příliš mnoho a příliš brzy. Tento strach je samozřejmě zbytečný, neboť jak uvádí Uzel (2006, s. 24), dítě přijímá pouze informace, které jsou jeho věku a duševní zralosti přístupné a srozumitelné, všechno ostatní okamžitě vypustí z hlavy. Spíše by se nejen učitelé, ale i rodiče měli snažit, aby se dítěti neřeklo příliš málo a příliš pozdě.

Jak říká Uzel (2006, s. 22), „mýtus o *nečisté* sexualitě a *čistých* dětech má v České republice bohužel velice tuhý kořínek. Jakékoliv spojení slova *sexualita* se slovem *dítě* zavání téměř svatokrádeží“. Není tedy divu, že se dosud snad pro citlivost tématu obecně nepodařilo prosadit systémové změny v rámci obsahu sexuální výchovy, který by měl být konkrétnější a propracovanější (Rašková, 2008, s. 32). Dle Weisse (2010, s. 703) však, „díky značné pravomoci ředitelů škol a sofistikovánosti českých učitelů lze výuku na školách, které o ni mají zájem, realizovat“. Její kvalita, způsob provedení a dlouhodobost závisí na konkrétní osobnosti učitele a konkrétní škole. V současnosti podle Šilerové (2003, s. 24) bohužel aktivní a systematická sexuální výchova, která nepředává pouze faktické znalosti, ale snaží se i o rozvoj osobnosti, je na malém množství škol. Jak však dále Nováková (2015, s. 22) doplňuje, existují i takové školy, které mají sexuální výchovu jako samostatný předmět. Některé školy dokonce doplňují výchovu besedami s psychology či lékaři. Přestože jsou to zajímavé doplňkové prostředky, jsou málokdy systematické a celkově tedy i málo prospěšné. Jako více funkční se jeví speciální kroužky a programy na školách, které se snaží nejen o předání základních informací, ale také o rozvíjení postojů, názorů a společensky vhodného chování u žáků (Šilerová, 2003, s. 24).

Dle výzkumů Raškové (2008, s. 47) z let 2005 a 2006 však vyplývá, že ani nyní není uplatňování sexuální výchovy ve školách zcela bez problémů. Současná generace učitelů sama na základní škole neprošla sexuální výchovou. Ta chyběla také v mnoha rodinách i v rámci přípravy na profesi pedagoga. Nyní mnoho pedagogů přiznává, že si nejsou jistí vý-

běrem metod, témat a vhodných klíčových poznatků, které mají v sexuální výchově použít a využít. Také z tohoto důvodu je dle Fialové a Feltlové (2008, s. 43) nutné připisovat maximální úsilí přípravě vzdělávacích programů, doplnění odborné kvalifikace učitelů spolu se zavedením odborných atestací.

Další současný problém uvádí Janiš (2010, s. 53), který poukazuje na fakt, že ve společnosti převládá naprosto mylná představa laické veřejnosti se zastoupením nesouhlasných rodičů, o obsahu prezentovaných informací a poznatků v rámci sexuální výchovy.

Cenné je však z výzkumů Weisse a Zvěřiny (2009), tak jako Raškové (2008) zjištění, že česká populace zůstává v oblasti sexuálních postojů velmi liberální a tolerantní. Také je pozitivní stále vzrůstající odpovědné sexuální chování obyvatelstva ve zvýšeném počtu uživatelů kondomů a uživatelů antikoncepce.

3 VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM FINSKA

Pro lepší orientaci v tématu se tato kapitola zabývá školským systémem ve Finsku, se zaměřením na základní vzdělávání. Základní informace jsou vypsány k porovnání se vzdělávacím systémem v České republice, neboť předmět i samotný vývoj sexuální výchovy se spolu se systémem vzdělávání v některých oblastech a historických obdobích výrazně liší.

Propojení a jednotní

Hlavními orgány, které jsou ve Finsku zodpovědné za vzdělání je Ministerstvo školství a kultury a Národní rada pro vzdělávání. Na řízení se podílí parlament, šest finských provincií, místní orgány v rámci měst, které hrají hlavní roli a také samotné školy. Národní rada pro vzdělávání stanoví směrnice kurikula, ty jsou však obecné a umožňují tedy školám značnou volnost při tvorbě jejich vlastního kurikula. Od roku 1995 se hlavní odpovědnost za tvorbu kurikula přesunula právě na města a jednotlivé školy (Brdek a Vychová, 2004, s. 65; Finland: Overview, 2017). Od roku 2017 funguje nově sloučená Národní rada pro vzdělávání, která je zaměřená na rozvoj finského školství, vzdělání a rozvoje kompetencí. Je složena z Finské národní rady pro vzdělávání a Centra pro mezinárodní mobilitu (Finnish National Agency for Education, 2016).

Účast rodičů na vzdělávání dětí je pro Finy důležitá. Proto dvě neziskové organizace zastupující rodiče – Sdružení finských rodičů a Sdružení domov a škola fungují jak na místní, tak na národní úrovni v oblasti vzdělávání žáků a studentů. Jedním z hlavních cílů sdružení je zkombinování prostředků a požadavků, které rodiče nabízejí a požadují, k ovlivnění zdravotních, sociálních a školských zařízení. Jejich hlavní činností je dále podpora výchovy dětí a mládeže, zabezpečování poradenství a informačních a vzdělávacích seminářů nejen pro děti, ale i pro další rodiče. Toto propojení rodičů a školy funguje na dobré úrovni, neboť rodiče učitelům důvěřují a zároveň jsou nejen informováni o tom, jak probíhá vzdělání jejich dětí na škole, ale mají možnost tento stav i pozměnit a přispět k jeho rozvoji (Välimaa et al., 2008, s. 101.)

Vysoká úroveň vzdělání

Finové přikládají značný význam kultuře a vzdělání, které je na vysoké úrovni. Hlavním cílem vzdělání je pro Finy příprava na praktický život a zvyšování rovnosti obyvatel.

Díličí cíle ve vzdělávání (Brdek a Vychová, 2004, s. 65-73):

- zvýšení úrovně vzdělání,

- jednoduchá základní struktura,
- větší flexibilita,
- zvyšování výkonnosti vzdělávacích institucí,
- rozšířené mezinárodní spolupráce,
- rozvoj vzdělání dospělých a postgraduálního vzdělání,
- omezování administrativy.

Státní a bezplatné

Školství je státní, jednotné s tendencí k decentralizaci. Pouze méně než 2% z každé věkové skupiny navštěvuje soukromé školy. Ve Finsku žáci a studenti dostávají finanční a vzdělávací podporu. Vzdělání je na všech stupních bezplatné. V mateřských školách a na základních školách jsou dětem hrazeny učebnice, denní stravování a doprava žáků do škol v odlehlých oblastech. K zajištění příležitostí ke studiu je pro všechny také kvalitně rozvinutý systém stipendií a půjček (Brdek a Vychová, 2004, s. 66; Organisation of Education, 2017).

Orientace na žáka

Ve výuce je zdůrazňována orientace na žáka. Hlavní důraz je u žáků kladen na nabytí dovedností a schopností vyhledávat a zpracovávat informace, a hlavně pracovat samostatně. Jsou vedeni k samostatnému učení a odpovědnosti. Studium širších tematických celků nahrazuje pouhé fragmentární informace, které jsou často předávány na školách v jiných zemích (Brdek a Vychová, 2004, s. 66-73).

Vzdělávání žáků se na základních školách dělí na:

- nižší stupeň (1.-6. ročník),
- vyšší stupeň (7.-9. ročník).

Povinné vzdělávání je ve Finsku devět let. Žáci však na rozdíl od těch z České republiky nastupují do prvních tříd až od sedmi let. Docházka do škol, přestože není povinná, je téměř 100%. Finové dokonce ve škole tráví méně času (185-195 školních dní) než 86% vyspělých států světa. V prvních dvou ročnících mají žáci maximálně 5 vyučovacích hodin, ve vyšších ročnících je potom denní maximum stanoveno na 7 vyučovacích hodin. Žáci nad domácími úkoly tráví přibližně pouze 30 minut denně (Lishness, 2011; Välimaa et al., 2008, s. 95).

Na nižším stupni je průměrná velikost učeben určena skupině 20 žáků, na vyšším stupni je pak pro 17 žáků. Málokdy je ve třídách více žáků, neboť si školy zakládají na individuální práci v menších skupinách. Součástí základní školy je také poradenství pro další studium a profesní kariéru. Žáci jsou klasifikováni na sedmibodové stupnici (4-10). Klasifikace se však v prvním a druhém ročníku na základní škole neprovádí (Brdek a Vychová, 2004, s. 66-67; Organisation of Education, 2017).

Inkluze a multikulturalismus

Ve Finsku zastávají inkluzivní ideologii. Speciální vzdělávání je poskytováno v hlavním vzdělávacím proudu, tedy neodděleně. Pokud však dítě kvůli svému mentálnímu či fyzickému postižení, nebo z důvodu jiné poruchy či onemocnění nemůže být zařazeno v hlavním vzdělávacím proudu, je přeřazeno do speciálního vzdělávání. Nejen ve školství vynakládají také značné úsilí na podporu jazykových menšin a migrantů. Ve školách jsou žáci podporováni k multikulturalismu a respektování každého jedince. Jedním z hlavních cílů finského vzdělávacího systému je zajištění přístupu ke vzdělání a odborné přípravě pro všechny bez rozdílů (Organisation of Education, 2017; Välimaa et al., 2008, s. 95).

Nesoutěživé a ne-speciální

Na školách učitelé nepodporují soutěživost, jak mezi samotnými žáky, tak ani mezi dalšími školami. Celý systém funguje na provázanosti a vzájemné pomoci. Přestože zdravá soutěživost je v dnešním světě považovaná za důležitou, ve školách jsou finští žáci dle Národní rady pro vzdělávání připravováni především na praxi a život. Jsou vedeni k samostatnosti, sebedůvěře a zdravému sebevědomí. Na školách proto nefungují třídy pro nadané žáky, třídy pro žáky se speciálními potřebami, doučovací kroužky, sportovní týmy ani hodnocení žáků v rámci třídy (Lishness, 2011).

Ne standardizovaným testům

Ve Finsku neexistují žádné celostátní standardizované testy, které by byly určeny pro žáky do 5. ročníku základní školy. Test v 6. ročníku je pouze dobrovolný a o tom, zda ho žáci budou či nebudou vyplňovat, rozhoduje učitel. Jediný povinný test probíhá na konci 9. ročníku (Lishness, 2011).

Respektování pedagogové

Povolání učitele má ve Finsku vysoké postavení. Učitelé jsou ve své práci autonomní, protože systém je založen na důvěře, nikoli na kontrole. Učitelé ve Finsku mají mnoho profe-

sionální svobody a příležitostí, jak ovlivnit svou práci, místní osnovy, aktivizační strategie a celkový rozvoj jak na školách, tak na úrovni státu. Učitelé mohou ovlivnit vzdělávání na národní úrovni, neboť jsou zastoupeni (z 95%) v odborných skupinách a učitelské odborové organizaci, připravujících reformy v oblasti rozvoje vzdělávání, školení a nových iniciativ ve školství (Teachers in Finland, 2011; Teachers and School Leaders, 2017).

Učitelé rozhodují také o vyučovacích metodách, učebních materiálech a způsobu hodnocení žáků. Navzájem se radí, a předávají si znalosti a vědomosti. Další vzdělávání je pro učitele povinné. Učitelé jsou povinni se zúčastnit školení po dobu minimálně 3 dnů za jeden rok. Místní úřady však stále více podporují vnitřní motivaci učitelů k dalšímu vzdělávání a rozvoji odborných dovedností a znalostí. Zatímco některé finské obce organizují programy v provozu jednotně pro všechny učitele, v jiných případech je na jednotlivých učitelích či ředitelích škol rozhodnout, kolik a jaký typ profesního rozvoje je potřeba, a jak bude financován. Školství, zřizovatelé škol a učitelé jsou podporováni vládními prostředky (Teachers in Finland, 2011; Teachers and School Leaders, 2017).

Platy finských učitelů jsou o něco nižší, než činí průměr pro absolventy magisterských oborů, rozdíl v mezinárodním srovnání je však malý. V roce 2014 byla průměrná hrubá měsíční mzda 3 400 euro pro učitele základní školy. V České republice je hrubá mzda učitele přibližně o 2 500 euro nižší. Plat však není hlavním důvodem, proč se mladí lidé chtějí stát učiteli ve Finsku. Profese pedagoga je ve Finsku vysoce ceněna. Na profesním žebříčku je dokonce výše než právníci a doktoři. Dalším faktorem vedle profesní prestiže je také vysoká autonomie v práci a snaha o zlepšení veřejného blaha. Učitelé si volí nejen vlastní metody a přístupy, ale také i učebnice a materiály. Stát se učitelem na základní škole je však velice náročné, neboť vysoké školy přijímají ke studiu pouze 10% uchazečů. Pedagogické kvalifikace jsou stanoveny ve vyhlášce o kvalifikaci pedagogických pracovníků (986/1998). Finsko nemá národně regulovaný rámec pro hodnocení učitelů, ani žádné školní inspekce. Hlavní formou zpětné vazby je pro učitele dialog s vedoucím školy. Každá obec nebo město si stanoví svá vlastní kritéria hodnocení související s místními cíli (Teachers and School Leaders, 2017).

Žádné předměty?

V prosinci 2014 Finsko dokončilo reformu národních osnov (National Curriculum Framework). Finy nezaskočily výsledky testů PISA, které pro jejich studenty dopadly hůře než v předchozích letech, ale reforma má sloužit pro lepší připravenost žáků na život. Školy podle nových osnov fungují již od podzimu 2016. Národní vzdělávací programy byly se-

staveny v rozsáhlém procesu spolupráce, kde Finská národní rada pro vzdělávání pracovala bok po boku s obcemi, školami, učiteli, výzkumnými pracovníky a dalšími zainteresovanými stranami. Tématické vyučování, které v podstatě zastupuje více předmětů provázaných do sebe, se nyní uplatňuje hlavně na středních školách a postupně přechází i na základní školy. Regiony však mají stále velkou míru nezávislosti, a proto si mohou samy rozhodnout, zda tématické vyučování aplikují na celé studium, nebo si vyberou jen některé ročníky a obory. Školy mohou dále rozvíjet své vlastní inovativní přístupy v realizaci osnov, neboť jak a kolik předmětů a témat propojí, záleží pouze na nich. Reforma má podporovat nejen celkovou připravenost žáků na život, ale jako dílčí cíle si dává podporu samostatnosti žáků při studiu, kreativnost žáků, zisk většího povědomí o současném světě a událostech v něm (Halinen, 2015; Kania, 2016). Jak vysvětluje vedoucí pro tvorbu finského kurikula Irmeli Halinen (2015), tradiční školní předměty hrají stále důležitou úlohu při výuce, budou fungovat nadále, i když s méně výraznými hranicemi a s větší spoluprací v praxi mezi nimi.

3.1 Pojem sexuální výchovy ve Finsku

Finsko se stalo lídrem v oblasti poskytování vysoce kvalitní zdravotní a sexuálně-zdravotní péče, tak jako vede na evropském žebříčku ve vzdělávání. Otázka sexuálního a reprodukčního zdraví je pokládána za důležitou problematiku, které je přisuzován velký význam a vyžaduje proto včasné jednání. Sexuální výchovu vyučují pedagogové, kteří na univerzitách prochází specifickou přípravou pro výuku zdravotních a sexuálních témat. Oblast zdraví a sexuality je ve Finsku pojímána v jedné rovině, neboť na sebe obě oblasti vzájemně výrazně působí (Ilpo a Yesilova, 2006, s. 257; Wellings a Parker, 2006, s. 41).

Tolerantní atmosféra ve společnosti, kde je sexualita chápána jako základní součást každého jedince a jeho štěstí, je také podporována ze strany Luteránské církve, do které se řadí více jak 80% Finů. Luteránství pojímá neutrální postoj k většině sexuálních záležitostí a přispívá k sexuální výchově v ročnících s patnáctiletými žáky (Ilpo a Yesilova, 2006, s. 266; Wellings a Parker, 2006, s. 41).

Mezi základní principy k dosažení sexuálního a reprodukčního zdraví u občanů se dle legislativy řadí (In Sexual and Reproductive Health in Finland, 2012):

- včasná a vysoce kvalitní péče o matku a další komplexní služby v oblasti primární zdravotní péče včetně vysoce vzdělaného personálu ve zdravotnictví a školství,

- národní směrnice pro mateřství, dětské kliniky, školní a studentskou zdravotní péči,
- povinná sexuální výchova na školách,
- vysoký stupeň rovnosti žen a mužů,
- efektivní systém registrů a statistik dat.

Apter (In *Comprehensive Sexuality Education*, 2014, s. 51) celkově shrnuje, že pozitivní přístup k výuce sexuální výchovy ve Finsku je vytvořen na základě dlouholeté otevřenosti vůči sexuálním tématům, zavedením sexuální výchovy již od roku 1970, spolu s přijetím ze strany Luteránské víry.

3.2 Historie sexuální výchovy ve Finsku

Po druhé světové válce na tom nebyla dobře nejen finská ekonomika. Slabé výsledky ve školství vedly k velké reformě. Jeden z hlavních důvodů slabých výsledků byla také špatná připravenost a celkový stav pedagogů. Na tuto situaci reagovala již zmíněná reforma, která vyžadovala dodržování centralizovaného kurikula, způsobu vyučování, centrálně schválených učebnic, jakožto i pravidelné inspekční kontroly a přípravu pedagogů na univerzitách. V následujících letech začala finská vláda od restrikcí, pravidel a inspekcí odstupovat (Kartous, 2014).

Zavedení sexuální výchovy do škol předcházelo takzvanému období represe, proti kterému ve Finsku od konce 40. let 20. století, bojovali radikální průkopníci jako Alfred Kinsey. V polovině 60. let 20. století situace dospěla k veřejným diskusím o sexuální morálce a osvobozením ze strany restriktivní legislativy v této oblasti. Hnutí za sexuální osvobození a genderovou rovnost byla organizována skupinou radikálních studentů ze společenských věd a medicíny. V roce 1970 bylo Národní radou pro vzdělávání spolu s Ministerstvem sociálních věcí a ve spolupráci se zdravotnickými službami pro mládež zařazeno vzdělávání v oblasti lidských vztahů a sexuální výchovy do školních osnov. Školní sestry zabezpečovaly nejen zdravotní služby a poradenství, ale také hrály hlavní roli ve výuce sexuální výchovy. Zdravotnictví i školství bylo v těchto letech obecně dobře koordinováno. Během následujících deseti let vedlo zavedení sexuální výchovy do školních osnov spolu se zdravotní osvětou ke zlepšení znalostí sexuálního zdraví u dospívajících a také k omezení počtu těhotných mladistvých. V roce 1990 se v důsledku recese, která byla částečně způsobena zhroutilím Sovětského svazu, a tedy i zrušením dohody o exportu, vláda činila rozsáhlé škrty v sociálních službách. Tyto škrty se také týkaly preventivní

zdravotní péče a zdravotní oblasti ve školství. Vzdělávání se také stalo v průběhu omezení restrikcí, pravidel a snížení výkonu národních předpisů více decentralizované. Od roku 1994 se sexuální výchova stala nepovinnou. Rozhodnutí o tom, zda a jak ji učit bylo ponecháno na samotných školách. Výsledkem bylo snížení jak pokrytí, tak kvality sexuální výchovy, které se projevilo v horizontu následujících pěti let. Celkový stav, který se po roce 1970 zlepšil, se do nového tisíciletí rapidně zhoršil. V roce 2001 proto byla sexuální výchova opět prohlášena za povinný předmět pro 7. až 9. ročník (druhý stupeň základní školy), jako součást předmětu výchova ke zdraví. Národní rada pro vzdělávání zavedla také specifické vzdělávací programy o sexualitě (Comprehensive Sexuality Education, 2011, s. 49-50; Ilpo a Yesilova, 2006, s. 264-268; Wellings a Parker, 2006, s. 41-43). Po roce 2002 se dle výsledků z výzkumu HBSC³ (In Comprehensive Sexuality Education, 2011, s. 50; Välimaa et al., 2008, s. 92) snížil, jak počet mladistvých ve věku 14 a 15 let, kteří začali s pohlavním stykem, tak i procento těch, kteří nepoužívali antikoncepci. S tímto se snížil i počet početí a potratů mladistvých. Od roku 2004 je sexuální výchova vyučována již od prvního ročníku na základních školách. Rozhodnutí o metodách a způsobu vyučování dále náleží jednotlivým školám a učitelům (Comprehensive Sexuality Education, 2014, s. 49-50; Wellings a Parker, 2006, s. 41-43).

Učitelé byli vzdělávání v oblasti sexuální výchovy již před rokem 1994. Dle Aptera (In Comprehensive Sexuality Education, 2014, s. 51), toto vzdělávání učitelů fungovalo relativně dobře, přesto však všichni učitelé nebyli vyškolení správně, nebo jejich zájem o výuku sexuální výchovy byl nízký. Do roku 2001 byla sexuální výchova integrována v rámci více vyučovacích předmětů, což vedlo k nedostatku pozornosti a odpovědnosti ze stran učitelů. Z toho důvodu Apter tvrdí, že přístup vyškolených učitelů přímo pro předmět výchovy ke zdraví, a tedy i pro sexuální výchovu, je jedním z nejlepších, které ve Finsku zavedli.

3.3 Současná sexuální výchova ve Finsku

Sexuální výchova je vyučována v rámci biologie, výchovy ke zdraví a rodinné výchovy. Na prvním stupni základních škol (1.-6. ročník) jsou za sexuální výchovu zodpovědní třídní učitelé. Na druhém stupni (7.-9. ročník) se tato zodpovědnost dělí mezi učitele biologie,

³ Health Behaviour in School-Aged Children je světovou organizací provádějící výzkumy z oblasti školství zaměřené nejen na žáky a studenty.

rodinné výchovy, výchovy pro zdraví a zdravotní sestry. Učitelé výchovy ke zdraví musí mít probaci na tento předmět získanou v rámci speciálního univerzitního vzdělávání, které zahrnuje 60 ECTS kreditů⁴. Deset procent škol dále také využívá externí specialisty. Každá škola má svůj vlastní vzdělávací program, a tak se přístupy k výuce sexuální výchovy mohou lišit. Nejčastějšími metodami v rámci sexuální výchovy jsou na školách videa, diskuse, hry nebo kvízy (Policies for Sexuality Education, 2013, s. 17-18; Wellings a Parker, 2006, s. 42).

V prvním až šestém ročníku se obsah sexuální výchovy zaměřuje na základní biologické a emocionální problémy. V sedmém a osmém ročníku se zdůrazňují biologické problémy, jako je pohlavní zralost spolu s otázkami, jako je těhotenství, první sexuální zkušenosti a pohlavní styk, antikoncepce, pohlavně přenosné choroby a randění. Hlavní je zajištění rovnováhy mezi biologickými a emocionálními aspekty. V devátém ročníku jsou zdůrazněny pohlavní orgány, ejakulace, masturbace, potraty, emoce, sexuální etika a sexuální menšiny (Policies for Sexuality Education, 2013, s. 18; Wellings a Parker, 2006, s. 42).

Ministerstvo sociálních věcí a zdraví spolu s Centrem pro národní výzkum a vývoj blahobytu a zdraví, vytváří na národní úrovni politiku a různé kampaně v rámci sexuální výchovy. Realizují se také regionální kampaně, známé jako „festivally plodnosti“, jejichž cílem je zlepšit sexuální znalosti zdraví mezi mladými lidmi, motivovat pedagogy a poskytnout jim užitečné nástroje a materiály k výuce (Policies for Sexuality Education, 2013, s. 18; Wellings a Parker, 2006, s. 42). Finská rodinná federace (Väestöliitto), také aktivně podporuje sexuální výchovu. Ačkoli poskytuje sexuální výchovu na školách pouze na základě žádosti učitelů a ředitelů škol, její hlavní funkcí je organizování kampaní v oblasti sexuální výchovy. Vytváří a distribuuje materiály, jako jsou brožury, hry, CD a kondomy na pomoc školám k výuce sexuální výchovy a výchovy ke zdraví. Väestöliitto také poskytuje bezplatné telefonní poradenství v oblastech jako je sexualita, antikoncepce a randění, jež je určeno především pro mladistvé (Liinamo, 2005; Wellings a Parker, 2006, s. 42).

Znalosti adolescentů v oblasti sexuality a zdravého životního stylu jsou monitorovány každé dva roky přes národní studie School Health Promotion. Finsko je jedinou severskou zemí, která zaměřila své výzkumy na sexuální výchovu jak ze strany učitelů, tak žáků již od roku 1996. Tento celostátní výzkum probíhal k porovnání opět v roce 2000 a 2006. Data byla použita k vyhodnocení poskytování a vlivu sexuální výchovy na národní úrovni

⁴ European Credit Transfer System

a pomohla prokázat, že sexuální výchova hraje významnou roli při podpoře sexuálního zdraví a znalostí dospívajících ve Finsku. Nejvýznamnější vzdělávací cíle byly založeny na tom, jak učitelé reagovali a odpovídali, jestli poskytovali faktické informace a jak vedli studenty k odpovědnosti. Stupeň znalostí a vědomostí žáků z oblasti sexuální výchovy pozitivně narůstal u učitelů, kteří proklamovali přirozený a tolerantní přístup k sexualitě. Mluvení o sexuálních otázkách pro ně bylo přirozené a jednoduché, bez potíží mluvili o svých vlastních zkušenostech a do hodin zakomponovali hraní rolí, her a diskusí studentů s jejich vlastním vedením této hodiny (Kontula, 2008, s. 25; Liinamo, 2005; Wellings a Parker, 2006, s. 42).

Na základě výzkumů bylo také zjištěno, že pouze čtyřem procentům učitelů je nepříjemné nebo je pro ně těžké se žáky probírat sexuální témata. Pro předcházení nepříjemnostem či neochotě k výuce sexuálních témat z osobnostního hlediska si učitelé ještě sami na základě praxí ve školách volí, zda výuku ke zdraví chtějí, či nechtějí vyučovat (Comprehensive Sexuality Education, 2014, s. 51).

Dnešní sexuální výchova je ve své podstatě psychoterapeutická. Klade si za cíl vychovávat jednotlivce tím, že jim dává pozitivní náhled na sexualitu a snaží se jim pomoci vést svůj sexuální život bezpečně. Hlavním úkolem je již od roku 1970 vzdělávat lidi k pochopení jejich vlastní sexuality, umožnění jejich osobních uspokojení a také získání sociálně žádaného a odpovědného jednání v oblasti sexuality. Sexuální výchova je i nadále neoddělitelnou částí od oblasti podpory zdravého životního stylu, zejména otázek reprodukce a duševního zdraví (Ilpo a Yesilova, 2006, s. 266, 268).

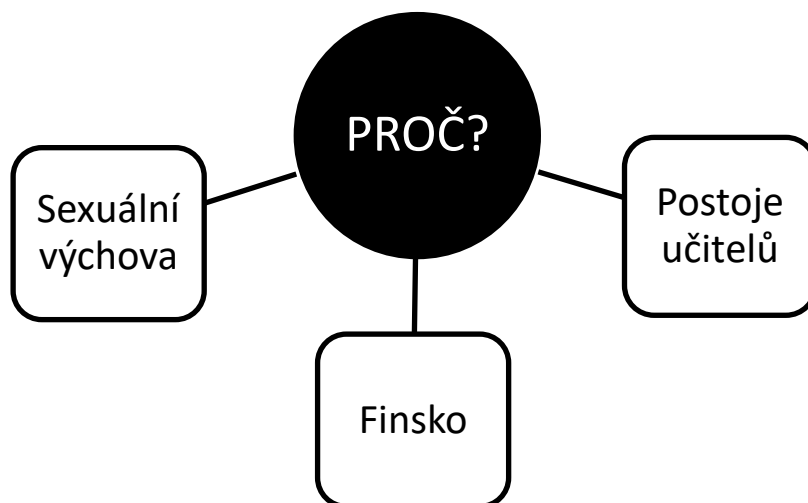
II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na zjišťování postojů učitelů základních škol. V této kapitole vymezíme výzkumný problém, stanovíme výzkumné cíle a otázky, metodu výzkumu, specifikujeme výzkumný vzorek a metodu sběru dat pro náš výzkum.

4.1 Vymezení výzkumného problému

Jako výzkumný problém jsme zvolili postoje českých a finských učitelů základních škol k sexuální výchově.

Obrázek 1 – Zvolení výzkumného problému

Sexuální výchova

Problematika sexuální výchovy je stále velmi aktuální. Sexuální výchova v rodině, ve škole či mezi vrstevníky ovlivňuje každého jedince ve společnosti. Ovlivňuje vývoj jeho osobnosti, utváří jeho postoje a myšlení. Záleží na každé společnosti či zemi, jaké hodnoty si nastaví pro sexuální výchovu ve svých institucích. I sexuální výchova v rodinách může být ovlivněna přístupem, který je nastaven ve školách, byť sekundárně. Důležitost sexuální výchovy si pedagogové a lékaři uvědomovali až od konce 18. století. Postupně se tato výchova vyvíjí a mění, tak jako samotné státy. Dalo by se dokonce říci, že se vyvíjí ruku v ruce, neboť sexuální výchova je jedním z nástrojů společenské regulace. Výzkumy dokazují, že ovlivňuje nejen započetí sexuálního života u mladistvých, snížení pohlavních cho-

rob, využití antikoncepcí, snížení počtu těhotných nezletilých a také potratů, ale celkově i ovlivňuje sexuální deviace a sexuálně agresivní chování ve společnosti.

Výzkumů, které se zabývaly tematikou sexuální výchovy, bylo a je mnoho. Převážně se zaměřují na aktuální stav sexuální výchovy v dané zemi. Hlavním tématem zkoumání je převážně sexuální výchova v rodině. Výzkumů zaměřených na školu jako zdroj sexuální výchovy je o něco méně. Jsou to například výzkumy: Wellings at al., 1999; Macdowall et al., 2006; Kirby, Laris a Roller, 2007; Sandlos, 2010; Czerwiec a Kopaňaka-Kogut, 2012. O to méně jich je z České republiky. U nás se výzkumy a tématem sexuální výchovy a sexuality obecně zabývá například Radim Uzel, Petr Weiss a Jaroslav Zvěřina, Miluše Rašková, Kamil Janiš, Lenka Šilerová a Lenka Šulová. Jako příklady finských výzkumů uvádíme hlavně ty, které jsou dostupné i v anglickém jazyce. Jsou to: Hannele et al., 1999; Kokko, 2009; Virtanen, 2009; Apter, 2011; Kontula, 2010; Thuneberg, Hautamäki a Hotulainen, 2015.

Finský vzdělávací systém

Finsko je často spojováno s nadčasovou edukací. Výsledky testů PISA z roku 2015, staví Finsko na 5. příčku ze 72 zemí světa. Hovoří tedy o finském vzdělávacím systému jako o nadprůměrném (PISA 2015 Results in Focus, 2016). Finské vzdělávání je zaměřeno na kvalitu, efektivnost, rovnost a internacionalizaci (Finnish Education in a Nutshell, 2012). Sexuální výchova byla ve Finsku součástí školních osnov již od roku 1970 (Sexual and Reproductive Health in Finland, 2012). Učitelé mají velkou profesní svobodu. Rozhodují o vyučovacích metodách, učebních materiálech a způsobu hodnocení studentů. Rovněž se můžou podílet na společném vypracování místního kurikula, tak jako můžou ovlivnit rozvoj vzdělávání na národní úrovni. Jsou zastoupeni v expertních skupinách připravující vzdělávací reformy a nové iniciativy pro celé Finsko (Teachers in Finland, 2012). Právě tato fakta nás vedla ke komparaci České republiky a Finska.

Učitel jako vzor

Náš výzkumný problém je zvolen jak z důvodu neprobádanosti, tak také proto, že si uvědomujeme, že jsou to právě učitelé základních škol, kteří svými názory, postoji a celkovou osobností ovlivňují vývoj dětí. Vývoj jejich vlastních názorů, postoji a vědomostí. Fontana (2003) dále rozvádí, že učitelé se svým chováním stávají vzorem pro žáky, kdy mohou být jak žádoucím, tak i nežádoucím vzorem. Učitelé si někdy neuvědomují, jak velký vliv mají a jak trvalou stopu mohou ve svých žácích zanechat.

Jsou to právě postoje, které jsou jistými predispozicemi k reakci, činnosti a jednání s jistou hodnotovou složkou. Ať už s pozitivní či negativní, které indukují pocity ve vztahu k určité záležitosti (Hayesová, 2000, s.95-96). Postoje učitelů mohou ovlivnit samotnou sexuální výchovu v praxi. Jak jsme již zmínili, negativní vztah a postoje učitele vůči sexuální výchově ovlivňují její průběh, který může následně vést k zatajování, překrucování informací nebo dokonce k tabuizaci (Rašková, 2008, s. 45,48).

Jsou i postoje učitelů k sexuální výchově jiné na základě země, ve které učí? Nebo daná země nehraje roli? Jak uvádí Vágnerová (2005, s. 294) „Každý jednatel si v průběhu svého života vytváří pod vlivem společnosti, v níž žije, individuální systém postojů.“ Proto předpokládáme jisté odchylky u českých a finských respondentů ve výsledcích výzkumu, které můžou dále sloužit pro využití v praxi.

4.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka: Jaké jsou postoje českých a finských učitelů základních škol ve vztahu k sexuální výchově?

Dílní výzkumné otázky:

1. Jaké jsou postoje učitelů základních škol k sexuální výchově vzhledem k jejich věku?
2. Jaké jsou postoje učitelů základních škol k sexuální výchově vzhledem k lokaci školy, na které vyučují?
3. Jak ovlivnil přístup rodičů k sexuálním tématům postoje respondentů k výuce sexuální výchovy?
4. Jaká je ochota využívání vybraných metod v rámci sexuální výchovy u českých a finských učitelů základních škol?
5. Jaká je ochota probírat vybraná témata v rámci sexuální výchovy u českých a finských učitelů základních škol?

4.3 Výzkumné cíle

Na základě zvolených výzkumných otázek jsme vytvořili následující výzkumné cíle.

Hlavním cílem výzkumu bylo odhalit postoje českých a finských učitelů základních škol k sexuální výchově.

Dílčí cíle:

1. Zjistit postoje učitelů základních škol k sexuální výchově vzhledem k jejich věku.
2. Identifikovat postoje učitelů základních škol k sexuální výchově, vzhledem k lokaci školy, na které vyučují.
3. Zjistit, jak přístup rodičů k sexuálním tématům ovlivnil postoje respondentů k výuce sexuální výchovy.
4. Zjistit ochotu využívání vybraných metod v rámci sexuální výchovy u českých a finských učitelů základních škol.
5. Identifikovat ochotu probírat vybraná témata v rámci sexuální výchovy u českých a finských učitelů základních škol.

4.4 Metoda sběru dat

K realizaci výzkumu jsme jako techniku sběru dat zvolili dotazníkové šetření. Přestože je téma zaměřeno na postoje, které jsou komplexnější a hůře uchopitelné než samotné názory, zvolili jsme kvůli porovnání velkého počtu dat právě dotazník. Vzhledem ke zvolenému tématu, které se primárně zaměřuje na sexuální výchovu, předpokládáme určitý vztah k této oblasti a také vyvolání silnějších emocí, které jsou právě znakem postojů. Jak uvádí Vágnerová (2005, s. 291) „(postoje) vyjadřují stabilnější vztah a z něho vyplývající tendenci k určitému způsobu chování“. V námi sestaveném dotazníku jsme se snažili o zachycení těchto vztahů, tedy postojů, které následně ovlivňují samotné chování jedinců.

Dotazník je anonymní a je složen z 23 položek. Z celkového počtu 23, je 12 položek zvoleno formou škál. Využili jsme škály Likertova typu a numerické škály, kde jsme nejčastěji vytvářeli 4-5 stupňové škály.

Dotazník byl vytvořen v české a anglické verzi. Anglickou verzi dotazníku jsme pro lepší jazykovou srozumitelnost přepracovali s pomocí vedoucí praktické stáže z Finska, která má angličtinu jako rodný jazyk. Smysl všech otázek je zachován a je tedy v české i anglické verzi totožný.

Dotazník je složen ze tří částí:

1. V první části, ke které se vztahuje prvních pět položek, zjišťuje faktické údaje o respondentech.

2. V druhé části následují položky zaměřené na aktuální stav sexuální výchovy na daných základních školách respondentů a jejich postoji k tomuto stavu. K této části řadíme položky č. 6. – 14.
3. Ve třetí části jsou otázky na zjištění postojů k sexuální výchově položeny všeobecně a navazují na ně položky, které se snaží o specifikování postavení daných respondentů k vybraným tématům a metodám. K poslední části dotazníku řadíme položky č. 15 – 23.

4.5 Výzkumný soubor a realizace výzkumu

Základním souborem jsou čeští a finští učitelé základních škol. Zvolený výzkumný soubor v České republice byl vybrán na základě prostého náhodného výběru. Náš základní soubor jsme rozdělili dle okresů, kterým jsme přiřadili pořadová čísla dle abecedy. Náhodně, pomocí aplikace *Random Number Generator*, jsme vylosovali následující okresy:

- Okres Frýdek Místek (84 základních škol)
- Okres Kroměříž (54 základních škol)
- Okres Přerov (68 základních škol)
- Okres Ústí nad Labem (35 základních škol)

Do všech základních škol v těchto okresech jsme elektronicky rozeslali náš dotazník. V celkovém součtu bylo odesláno 241 českých dotazníků. Zodpovězených dotazníků se vrátilo 62. Návratnost dotazníků tedy činí necelých 26%.

K získání výzkumného souboru z Finska, jsme realizovali dostupný výběr. Rozdali jsme a elektronicky rozeslali 128 dotazníků do základních škol ve městech Helsinky, Espoo a jejich okolí. Návratnost činila 44%, tedy konkrétně 56 dotazníků.

Výzkum byl proveden v období od září 2016 do ledna 2017. V průběhu prvních dvou měsíců, jsme oslovili dostupné základní školy ve Finsku. V listopadu, jsme oslovili první základní školy v České republice, v okresech Kroměříž a Ústí nad Labem. Kvůli nízkému počtu odpovědí, jsme byli nuceni vylosovat další dva okresy a zvýšit tím možný počet respondentů. Nízký počet odpovědí přikládáme námi zvolenému tématu, který na mnohé pedagogické pracovníky mohl působit příliš citlivě, tím pádem byl spojen s neochotou vyplnit samotný dotazník. Tuto domněnku nám potvrdilo více ředitelů základních škol, na které jsme dotazník rozeslali s prosbou o jeho vyplnění.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Zjištěné výsledky výzkumu jsme rozčlenili do třech podkapitol. Podkapitoly souhlasí s rozložením samotného dotazníku: Informace o respondentech (část 1), aktuální stav na základních školách (část 2) a specifikace k vybraným tématům a metodám (část 3). Data byla zpracována pomocí programu Microsoft Excel. Pro snazší přehlednost jsou vybrané výsledky interpretovány také pomocí tabulek, grafů a obrázků.

5.1 Informace o respondentech

V první části dotazníku jsme zjišťovali základní informace o respondentech. Otázky byly položeny na zjištění:

1. pohlaví,
2. věku,
3. délky praxe,
4. místa, kde vyučují a
5. ročníků, které respondenti vyučují.

Výzkumu se z celkového počtu 118 respondentů účastnilo 105 žen a 13 mužů.

	ČR	Finsko	Celkem
Žena	54	51	105
Muž	8	5	13
Celkem	62	56	118

Tabulka 1- Počet respondentů podle pohlaví

Počet mužů respondentů v našem výzkumu je pouhých 11 %. Avšak jak také potvrzují data z roku 2014, z webových stránek OCDE, na základním stupni v České republice vyučuje 93 % žen. Ve Finsku je to 80% žen (Women Teachers, © 2017). Získané rozložení respondentů dle pohlaví je tedy determinováno samotným zastoupením mužů a žen na pozici učitele základní školy.

	ČR	Finsko	Celkem
28 a méně	11	6	17
29 - 34 let	6	12	18
35 - 40 let	9	12	21
41 - 50 let	21	17	38
51 a více	15	9	24
Celkem	62	56	118

Tabulka 2 – Počet respondentů podle věku

V největším zastoupení byla skupina respondentů od 41-50 let, kterých bylo 38. Tato skupina byla nejpočetnější jak u českých, tak u finských respondentů. Tato získaná data potvrzují statistiku stárnoucích učitelů z roku 2014, která ukazuje, že v České republice na základní škole vyučuje 34% učitelů ve věku od 40-49 let a 31,7% učitelů ve stejném věku ve Finsku (Distribution of Teachers by Age, © 2017). Nejméně respondentů odpovědělo ve věku do 28 let z Finska a od 29–34 let z České republiky. Nejčastější praxe byla u respondentů nad 15 let do 30 let včetně.

	ČR	Finsko	Celkem
Do 1 roku včetně	3	3	6
Nad 1 rok - 5 let včetně	9	12	21
Nad 5 let - 10 let včetně	7	7	14
Nad 10 let - 15 let včetně	8	10	18
Nad 15 let - 30 let včetně	24	18	42
Nad 30 let	11	6	17
Celkem	62	56	118

Tabulka 3 – Počet respondentů podle délky praxe

Následující tabulka zobrazuje počet respondentů, kteří vyučují na základních školách ve městech a na vesnicích.

	ČR	Finsko	Celkem
Město	34	45	79
Vesnice	28	11	39
Celkem	62	56	118

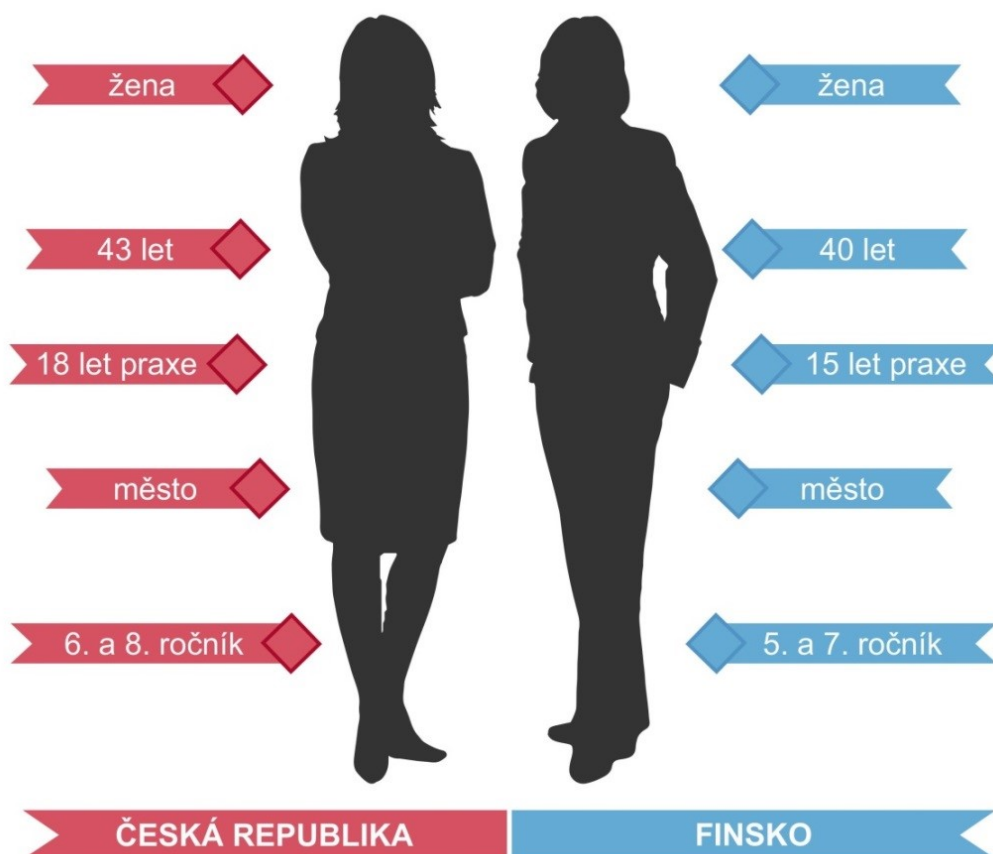
Tabulka 4 – Počet respondentů podle lokace ZŠ

Poslední tabulka vypovídá o ročnících, které naši respondenti vyučují a uzavírá první část dotazníku, zaměřenou na základní informace o respondentech.

	ČR	Finsko	Celkem
1. ročník	11	4	15
2. ročník	14	11	25
3. ročník	12	14	26
4. ročník	22	16	38
5. ročník	21	25	46
6. ročník	34	20	54
7. ročník	30	21	51
8. ročník	33	20	53
9. ročník	31	17	48
Celkem	171	119	290

Tabulka 5 – Vyučované ročníky

Na základě všech získaných dat můžeme tvrdit, že naším nejčastějším respondentem z České republiky je žena, 46 letá s 20 letou praxí, která vyučuje ve městě 6. a 8. ročník na základní škole. Naším průměrným respondentem z Finska je také žena, 40 letá, s 15 letou praxí, která rovněž vyučuje ve městě a to 5. a 7. ročník základní školy.

Obrázek 2 – Nejčastější respondenti

5.2 Aktuální stav na základních školách

Druhá část dotazníku se zaměřuje na zjišťování aktuálního stavu na základních školách respondentů. Zjišťujeme, zda témata sexuální výchovy na daných základních školách učitelé probírají, pokud ano, tak od kterého ročníku, a jaký postoj k tomuto stavu učitelé zastávají. K této části dotazníku se vztahují položky 6–14.

Položka 6: *V jakém období by u dětí měla začít výuka sexuální výchovy?*

Nejčastější odpovědí byla základní škola, první stupeň. U českých respondentů byla tato odpověď u 29 z 62 respondentů. U finských respondentů tato odpověď dosahovala 70%, tedy 39 dotazovaných z 56 považuje první stupeň základní školy za správné období pro započítí sexuální výchovy. Odpovědi se liší až v pořadí druhém, kde 19 českých respondentů považuje za správné období druhý stupeň na základní škole. U finských respondentů je tato odpověď zastoupena pouze dvakrát. Druhá nejčastější odpověď je u Finů mateřská škola, která se objevovala ve 27% případech. Čeští respondenti si vybrali mateřskou školu v 18% případech. Následovaly také méně časté odpovědi jako, období na střední škole (1x)

a v kolonce „jiná možnost“ 2 respondenti vypsalí, že tato záležitost je pouze starostí rodiny. U finských odpovědí, se tyto možnosti neobjevují vůbec.

Položka 7: *S otázkami sexuální výchovy by děti měly být primárně seznamovány*

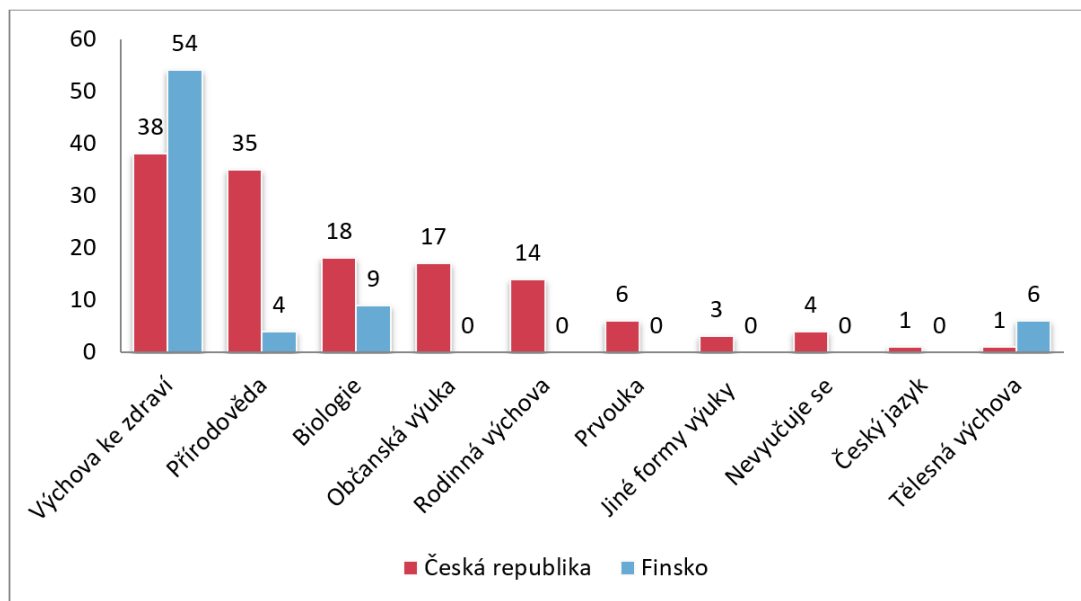
Zde se odpovědi českých a finských respondentů rozchází. 55% respondů z České republiky pokládá za primární zdroj informací pro děti v oblastech sexuální výchovy rodinu. Na druhém místě potom s 44%, rodinu i školu zároveň. U finských respondentů, je to naopak. 80% respondentů odpovědělo, že by se děti tyto informace měly dozvědět jak v rodině, tak ve škole a zbylých 20% odpovědělo pouze v rodině.

Položka 8: *Sexuální výchova (i v rámci jiných předmětů) dětí na Vaší základní škole začíná*

Výsledky 8. položky jasně korespondují s výsledky položky 6, kdy respondenti jako období pro započítání sexuální výchovy u dětí primárně volili první stupeň ZŠ. Na 35 českých školách jsou témata sexuální výchovy vyučována na prvním stupni, na 23 na druhém stupni a ve 4 případech, není vyučována vůbec. Jak uvádí Weiss, (2010, s. 703) „dosud se nepodařilo, snad pro citlivost tématu obecně, prosadit systémové změny v rámci učebních osnov českých škol. Ovšem díky značné pravomoci ředitelů škol a sofistikovanosti českých učitelů lze výuku na školách, které o ni mají zájem, realizovat“. Oproti tomu ve Finsku je výuka sexuální výchovy na prvních stupních základních škol stanovená a specifikována zákonem č.453/2001 Sb., o základním vzdělávání⁵. O této skutečnosti vypovídají také výsledky, které jsou u finských respondentů 100% u odpovědi pro první stupeň ZŠ.

Položka 9: *Je sexuální výchova na Vaší základní škole jako samostatný předmět, nebo je vyučována v rámci jiného předmětu?*

⁵ Basic Education Act (453/2001)

Graf 1 – *Sexuální výchova v rámci předmětů na ZŠ*

Odovědi, které jsou zaznamenány do grafu 1, vypovídají o aktuální skutečnosti na základních školách respondentů. Jak uvádí Weiss, (2010, s. 701) „ve Finsku se sexuální výchova prolíná do různých povinných předmětů a není vyučována jako samostatný předmět“. Nejčastěji je vyučována v předmětu výchova ke zdraví, který je blíže specifikován v již zmíněném zákoně o základním vzdělávání. I v našem grafu u finských respondentů, výchova ke zdraví jasně dominuje. V České republice není jasně stanovený samostatný předmět sexuální výchovy. Dle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy by sexuální výuka měla probíhat v celé škále předmětů, jako jsou: prvouka, výchova ke zdraví, rodinná výchova, občanská výchova, přírodopis a biologie. Všechny tyto předměty, navíc s českým jazykem a tělesnou výchovou, jsou zastoupeny ve výsledcích grafu 1. „Další cestou je pravomoc ředitele školy rozhodnout o určitém procentu obsahu výuky na škole, a tedy může do této časové dotace zařadit samostatný předmět sexuální výchova“ (Weiss, 2010, s. 699). Samostatný předmět sexuální výchovy však nezvolil ani jeden respondent, naopak 4 z nich, jak už bylo zmíněno u položky 8, nevyučují sexuální výchovu na svých základních školách vůbec, ani v rámci jiných předmětů.

Položka 10: *Měl/a jste na ZŠ sexuální výchovu (i v rámci jiného předmětu)?*

Respondenti z České republiky se rozdělili na pomyslnou polovinu. 35 respondentů sexuální výchovu na základní škole mělo, 27 nikoli. U finských respondentů, je poměr značně rozdílný, je to 49, kteří sexuální výchovu měli, ku 7, kteří ji neměli.

Položka 11, kterou jsme označili za retrospektivní, se ptá, *zda by respondenti sexuální výchovu v rámci své ZŠ mít chtěli*.

ČR	10 - ano	10 - ne	Celkem
Ano chtěli	35	17	52
Ne nechtěli	0	10	10
Celkem	35	27	62

Tabulka 6 – Porovnání odpovědí ČR

Dle výsledků a porovnání s výsledky u položky 10, 63% respondentů, kteří na ZŠ sexuální výchovu neměli, by ji chtěli. Zbýlých 37% sexuální výchovu na ZŠ nemělo a ani by jí nechtělo. Rádi bychom vyzdvihli skutečnost, že 100% respondentů, jež na ZŠ sexuální výchovu měli, na položku 11 odpovídali kladně. Již tyto výsledky mohou částečně hovořit o jistém postoji k sexuální výchově z řad učitelů základních škol.

Finsko	10 - ano	10 - ne	Celkem
Ano chtěli	49	7	56
Ne nechtěli	0	0	0
Celkem	49	7	56

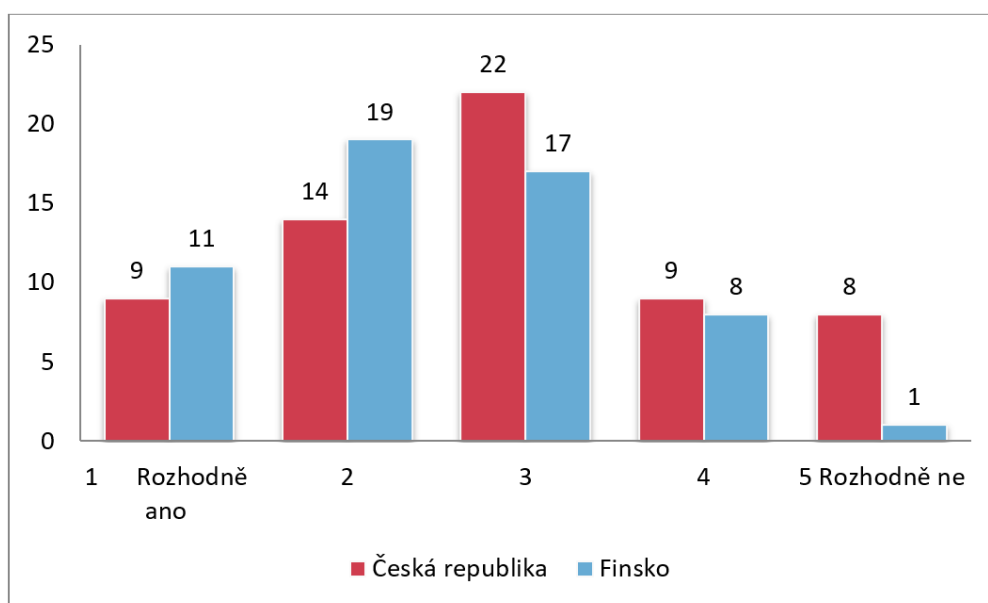
Tabulka 7 – Porovnání odpovědí Finsko

V porovnání s Tabulkou 8, která vypovídá o respondentech z Finska, je vidět větší otevřenost vůči samotnému předmětu. Všichni respondenti, kteří sexuální výchovu neměli, ji v rámci studia na základní škole mít chtěli, a i všichni ti, kteří ji na základní škole měli, by se jí nevzdali.

Položka 12, vypovídá o *přístupu rodiny a blízkých příbuzných ke vztahu k dospívajícím respondentům s otázkami sexu*.

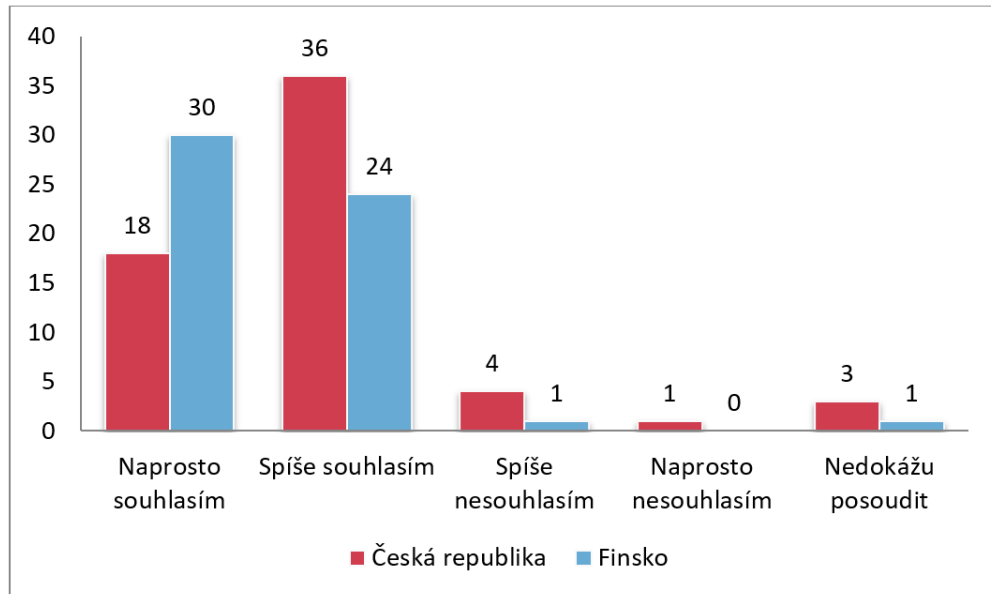
Vzhledem k mnoha výzkumům, které se zabývají sexuální výchovou v rodině a poukazují na vliv utváření jedince a jeho postojů na základě přístupu k těmto tématům v rodinném prostředí, jsme do dotazníku zařadili položku 12.

Na pěti bodové škále odpověděli 3, tedy prostředním, dalo by se říci neutrálním stupněm, nejčastěji respondenti z Česka. Následovala odpověď spíše ano, v počtu 14. Na třetím místě v četnosti odpovědí byla odpověď rozhodně ano (na škále číslo 2) a také se stejným počtem 9 odpovědí odpověď spíše ne (na škále číslo 4). Následovala odpověď rozhodně ne, která je v četnosti nejnižší, má však pouze o jednu odpověď méně než předchozí odpovědi. Rozložení českých respondentů je oproti finským více vyvážené hlavně z toho důvodu, že odpověď rozhodně ne (na škále krajní číslo 5) si zvolil pouze jeden finský respondent. Celkově se odpovědi finských respondentů posouvají více na levou, kladnou, stranu škály.

Graf 2 – Přístup rodiny respondenta k sexuálním tématům

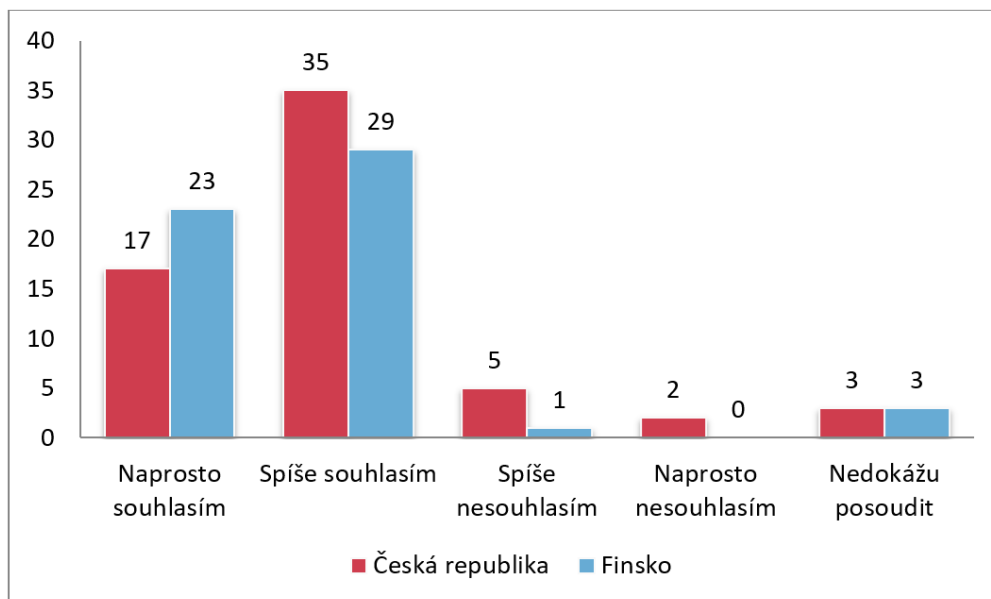
Výsledky u **položky 13**, která se respondentů ptá, zda *témata sexuální výchovy se na jejich základní škole vyučují od adekvátního věku žáků*, mohou být dále porovnány s výsledky položek 6 a 8.

Graf 3 – Adekvátnost sexuální výuky žáků dle věku

Na základě výsledků položky 6, které ukazují, že za nejvhodnější dobu pro započetí sexuální výchovy považují čeští respondenti první stupeň základní školy, tedy 47% respondentů a následně dle výsledků položky 8, kde právě na prvním stupni ZŠ tato výuka začíná u 56% respondentů, se tyto výsledky plně neshodují s výsledky, které jsou zobrazeny v grafu 3. Tedy, pouhých 29% respondentů naprosto souhlasí s věkem, ve kterém žáci na jejich školách začínají se sexuální výchovu. Dále respondenti v 58% spíše souhlasí s tímto věkem žáků. Naopak u finských respondentů, porovnání výsledků položek 6, 8 i 13 vykazují vzájemně se shodující odpovědi. 54% respondentů naprosto souhlasí s věkem žáků a 43% respondentů spíše souhlasí, těchto 97% je shodných s počtem respondentů, jež u položky 6, za nejvhodnější období pro započetí sexuální výchovy považují první stupeň základní školy a mateřskou školu.

Poslední položkou v druhé části dotazníku je **položka 14: Obsah a rozsah sexuální výchovy na mé ZŠ je dostatečný.**

Graf 4 – Obsah a rozsah sexuální výchovy na ZŠ

Výsledky, které jsou zaznamenány do grafu 4, i zde, tak jako u položky předchozí, vypovídají o značné soudružnosti respondentů z Finska, kteří s obsahem a rozsahem sexuální výchovy na svých základních školách naprosto souhlasí v 41% a spíše souhlasí v 52%. 56% respondentů z České republiky, opět jako nejčastější odpověď zvolilo spíše souhlasím, celkově se však 84% respondentů kloní ke kladné straně škály.

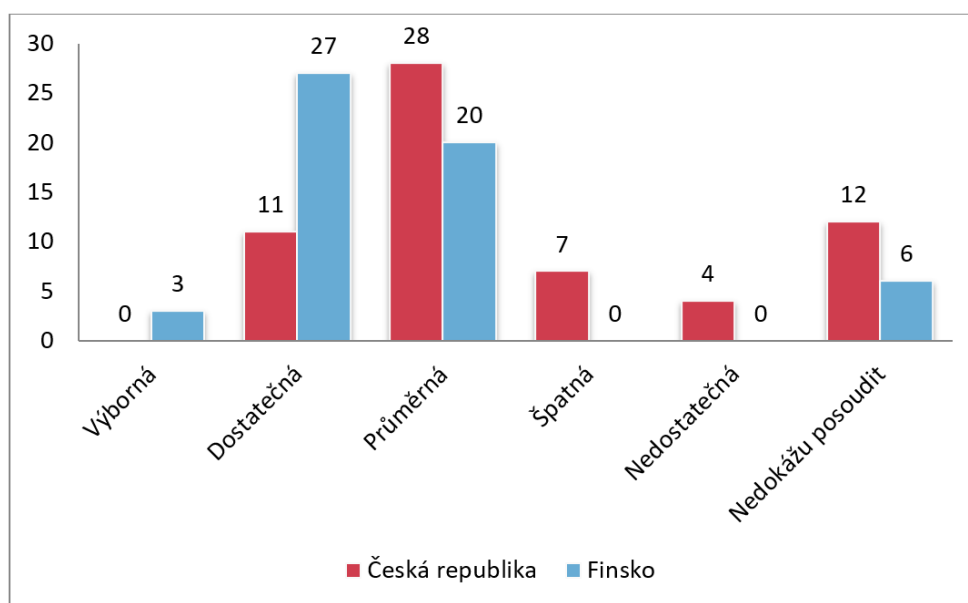
5.3 Specifikace k vybraným tématům a metodám

Poslední část dotazníku se zaměřuje nejen na specifikování postavení daných respondentů k vybraným tématům a metodám, ale také k bližšímu zjišťování celkového postoje k sexuální výchově. V této kapitole jsou blíže rozepsány výsledky položek 15 – 23.

Položka 15: *Přístup k výuce sexuálních témat se za posledních deset let změnil k lepšímu.*

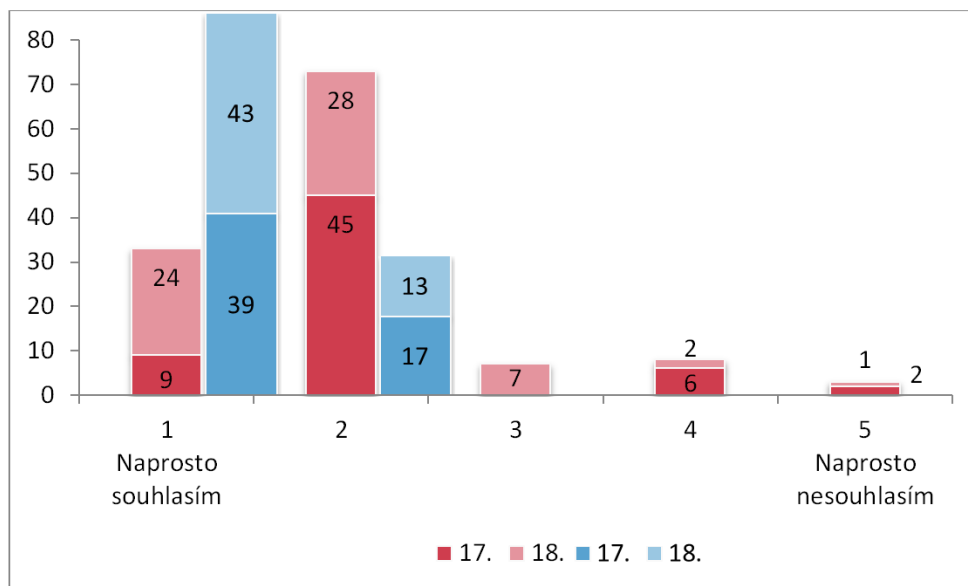
S tímto tvrzením respondenti nejčastěji spíše souhlasili. Pro české respondenty v 36 případech, pro finské respondenty ve 27 případech. Celkově respondenti tedy souhlasí (naprosto i spíše souhlasí) v 78%. U obou typů respondentů, se šestkrát objevila odpověď, spíše nesouhlasím a u dvou českých respondentů dokonce naprosto nesouhlasím. Objevily se také odpovědi nedokážu posoudit, které u českých respondentů byly ve 20% a u finských respondentů v 9%. Celkově z výsledků vyplývá, že respondenti změnu přístupu v oblasti sexuální výchovy k lepšímu v řádu deseti let zaznamenali.

Pokud však porovnáme výsledky s **položkou 16**, která se ptá na *přípravenost pedagogů na sexuální výchovu*, na grafu 5 vidíme, že připravenost pedagogů, převážně dle českých respondentů je spíše průměrná. Někteří respondenti dokonce tvrdí, že je špatná a nedostatečná. V celkovém procentuálním rozložení, je to však pouhých 18% respondentů. Více respondentů se uchýlilo k odpovědi, nedokážu posoudit. Respondenti z Finska považují přípravu pedagogů převážně za dostatečnou. Ve třech případech dokonce za výbornou. Za výbornou ji z českých respondentů neoznačil žádný z našich respondentů, tak jako žádný z finských neoznačil přípravu učitelů ve Finsku za špatnou či nedostatečnou.

Graf 5 – Přípravenost pedagogů na sexuální výchovu

Výsledky **položky 17**: *Ve výuce sexuální výchovy na ZŠ vidím převážně pozitiva*, a **položka 18**: *Sexuální výchovu na ZŠ považuji za přínosnou pro budoucnost dětí*, jsou pro názorost zaznamenány do společného grafu 6.

Graf 6 – *Positiva sexuální výchovy a přínosnost pro budoucnost dětí*

Výsledky odpovědí na tyto dvě otázky nejsou u respondentů ve stejném poměru. Je překvapující, že u českých respondentů, 9 odpovědělo, že ve výuce sexuální výchovy vidí převážně pozitiva. Už však 24 respondentů naprosto souhlasí, že sexuální výchova je přínosná pro budoucnost dětí. Zbylých 13 respondentů, na škále odpovědělo 2, tedy spíše souhlasím, ačkoli tato odpověď je mírně v nesouladu s předchozí. Je tedy otázkou, zda respondenti odpovídali dle svého postoje, nebo zda měli pocit, že by tuto odpověď měli zvolit, protože se to od nich očekává.

Stejný případ se objevuje u finských respondentů, kde je rozdíl ve 4 respondentech. Z výsledků je dále patrné, že žádný z finských respondentů neodpověděl ani na jednu z položek záporně či neutrálně. Všichni respondenti z Finska jsou si tedy ve větší či menší míře vědomi pozitiv sexuální výchovy na ZŠ a jejího přínosu pro děti do budoucna. To neplatí pro všechny respondenty z České republiky. Přestože celkové rozložení respondentů, je spíše na levé straně škály, nacházíme i takové respondenty, kteří na položky odpovídají rezolutně odmítavě.

Položka 19: *Otázky sexuální výchovy (např. menstruace, masturbace, pohlavní styk, ...) ve své zemi považují za ožehavá témata.*

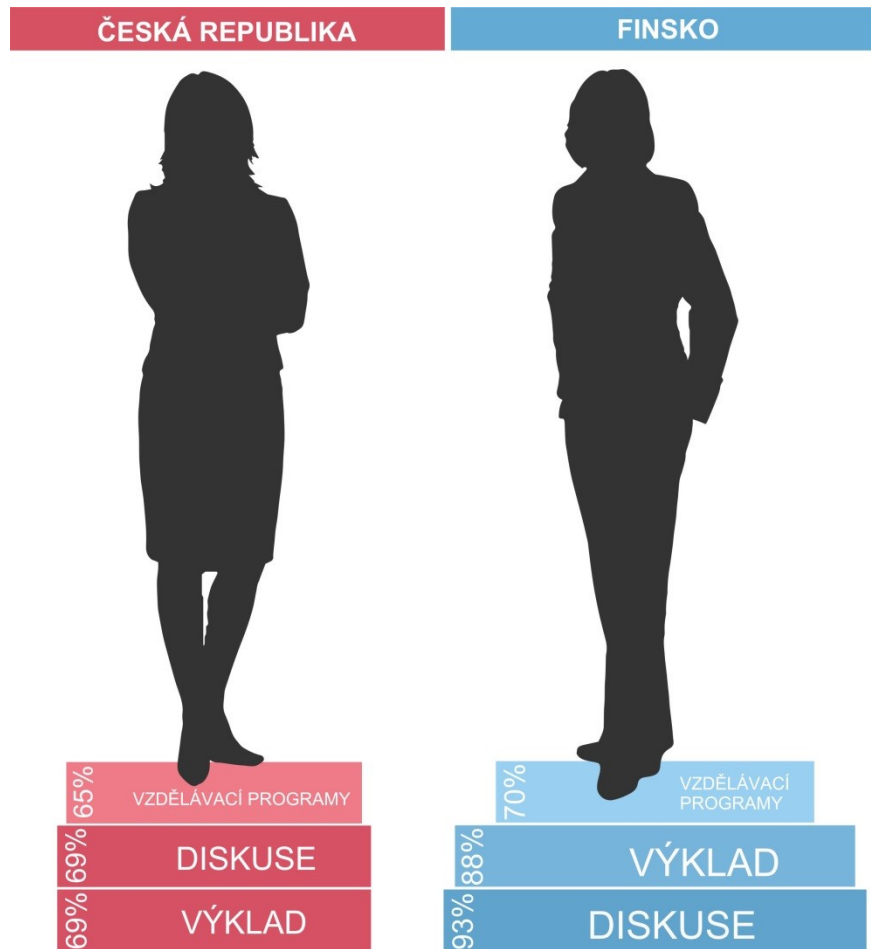
Tak jako u položky 16, která vypovídá o aktuálním stavu připravenosti pedagogů na sexuální výchovu v dané zemi, tak i výsledky na položku 19 vypovídají celkově o České republice a Finsku. V tomto případě respondenti na škále volili, jak souhlasí s výše uvedeným tvrzením. Otázky sexuální výchovy za ožehavá témata ve své zemi považuje 11% českých

respondentů. K porovnání s finskými respondenty, se tyto odpovědi nevyskytovaly vůbec. Tak jako u českých respondentů byla na škále nejčastěji volena neutrální 3, tedy v 39%, tak byla u finských respondentů volena 5, rozhodně ne, v 54%. Druhá nejčastější byla finskými respondenty volena 4 (36%) a až na třetím místě neutrální 3 (10%). Na druhém a třetím místě v četnosti se u českých respondentů objevovala 4 (27%) a 5 (23%). Z uvedených výsledků jasně vyplývá, že finští respondenti nepovažují otázky sexuální výchovy za ožehavá témata. Rozhodně ne tak, jako respondenti z Česka.

Následující zbylé položky:

- **Položka 20:** *Z uvedených metod jsem ochoten/ochotna při výuce sexuální výchovy využívat,*
- **Položka 21:** *Hovořit se žáky o sexuálních tématech mi nečiní potíže,*
- **Položka 22 a 23:** *Z uvedených témat jsem ochoten/ochotna při výuce sexuální výchově zabývat.*

Výsledky položky 20 jsme zpracovali do obrázků 3 a 4. Vybrané metody, které jsou učitelé ochotni při výuce využívat se u respondentů z Finska a České republiky mnoho nelišily. Je však pravdou, že respondenti z Finska neměli neoblíbené metody.

Obrázek 3 – Tři nejčastější metody

Na obrázku 3, jsou vyobrazeny metody, které byly respondenty voleny nejčastěji kladně. Tři nejčastější metody jsou respondenty z České republiky i z Finska zvoleny stejně, i když v jiném procentuálním poměru. Na obrázku 4, jsou vyobrazeny metody z druhé strany škály, tedy metody, které byly v poměru četnosti zastoupeny nejméně. Jak jsme již zmínili výše, pouze u pěti metod z celkového počtu 11, se u finských respondentů objevila odpověď rozhodně ne. K porovnání, odpověď rozhodně ne, volili čeští respondenti minimálně 2 dvakrát u každé z 11 metod. Zbylé metody, které se nedostaly do vyobrazených žebříčků, jsou: návštěvy specializovaných zařízení, projektová výuka, dialogická metoda a spolupráce s rodinou. U těchto metod čeští respondenti spíše inklinovali k odpovědi spíše ano, na škále označené 2. Naopak finští respondenti nejčastěji volili na škále 1, tedy rozhodně ano. Z daných výsledků vyplývá, že ochota českých respondentů vůči alternativním či méně typickým metodám je o něco málo nižší než ochota finských respondentů.

Obrázek 4 – Tři nejméně časté metody

Výsledky u položek 22 a 23 jsme pro přehlednost a také pro snazší porovnání rozdělili dle získaných odpovědí na první a druhý stupeň ZŠ. Dle následující tabulky, jde vidět rozložení odpovědí respondentů. V prvním sloupci, je počet respondentů vyučující daný ročník, v druhém sloupci počet respondentů specifikující své odpovědi pro daný ročník.

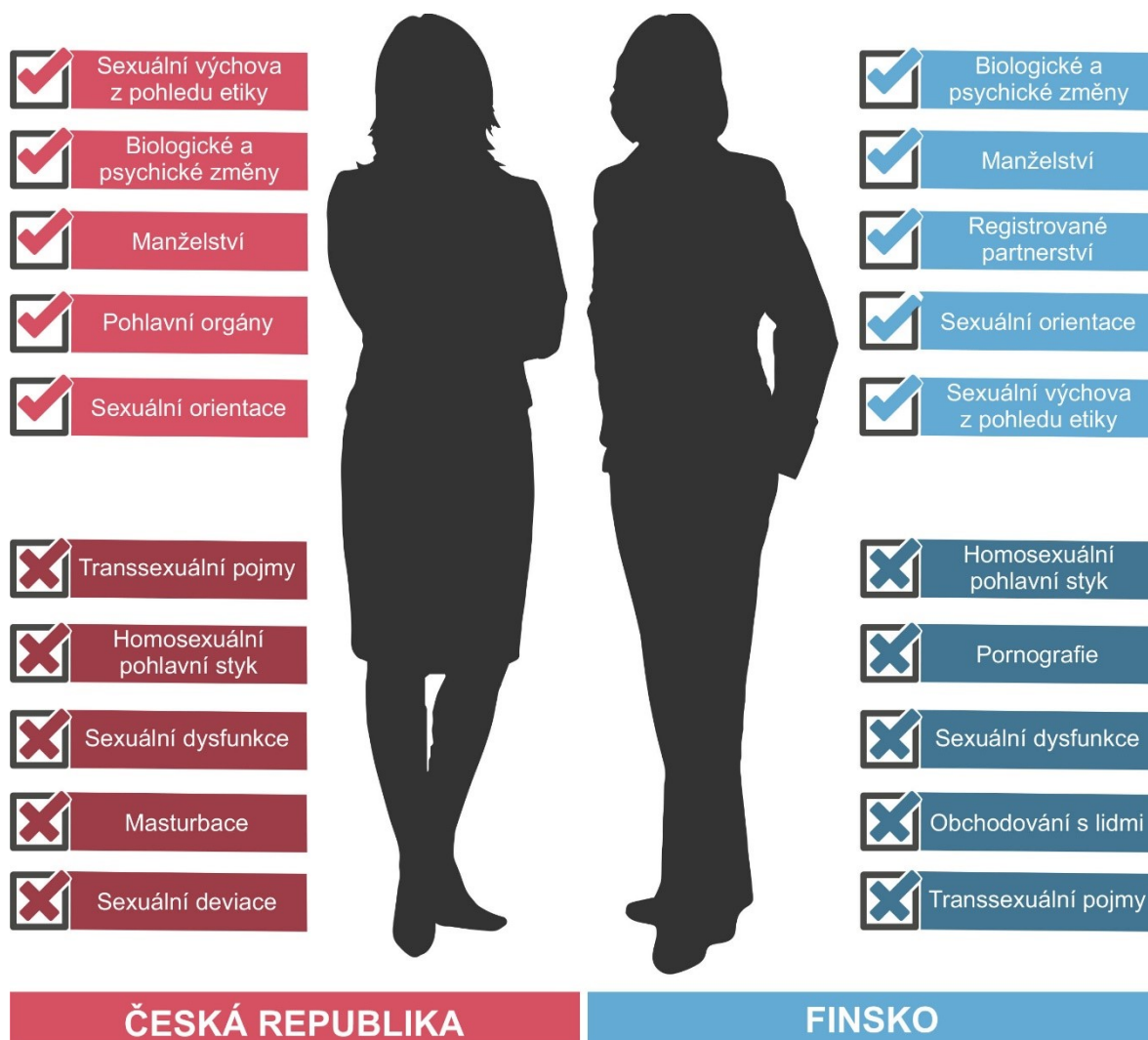
	ČR		Finsko	
1. ročník	11	5	4	4
2. ročník	14	7	11	6
3. ročník	12	6	14	5
4. ročník	22	13	16	13
5. ročník	21	18	25	25
6. ročník	34	19	20	13
7. ročník	30	17	21	13
8. ročník	33	31	20	20
9. ročník	31	32	17	19

Tabulka 8 – Vyučované ročníky vs. zodpovězená témata pro dané ročníky

Přestože celkově odpovídalo více respondentů pro druhý stupeň ZŠ, je zde jasný pokles v první části tabulky, kde i respondenti, kteří označili, že vyučují na prvním stupni, raději vybraná témata ze sexuální výchovy specifikovali až pro druhý stupeň ZŠ. Což také navazuje na výsledky položky 21. Paradoxně, přestože respondenti v 86% odpovídali, že hovořit se žáky jim nečiní žádné, či skoro žádné potíže, jejich následné odpovědi při volbě sexuálních témat, které jsou ochotny se žáky probírat, jsou značně omezeny. Příkladem může být téma masturbace, které ženy respondentky volili jako méně ochotny vyučovat na rozdíl od tématu menstruace, které ženy považují za správné probírat v 96% už od prvního stupně základní školy. Přestože mužů respondentů je ve výzkumném vzorku málo, v 77% naopak respondenti upřednostnili probírání tématu masturbace před menstruací. Vyplývá otázka, zda tyto výsledky ukazují na genderovou stereotypizaci, neznalost či stud. U již zmíněné položky 21 není mezi respondenty z České republiky a z Finska podstatný rozdíl. Pouze zbylá 3% českých a 2% finských respondentů považuje za složité hovořit se žáky o sexuálních tématech. Nikdo z respondentů však na škále nezvolil absolutní hodnotu, tedy že jim rozhodně činí potíže hovořit se žáky o sexuálních tématech.

Podstatné rozdíly se u respondentů z Finska a České republiky neobjevují ani u prvních pěti oblíbených témat sexuální výchovy pro první stupeň ZŠ. Výsledky jsou zaznamenány na obrázku 5, kde rozdíly pozorujeme pouze u jiného pořadí témat, a tedy jejich oblíbenosti. Témata jsou však stejná. Rozdíly jsou však patrné už při rozdělení témat, která byla vy-

brána jako méně oblíbená. U finských respondentů se místo masturbace a sexuální deviace objevují témata pornografie a obchodování s lidmi. Přestože zbylá témata se u respondentů shodují, je důležité podotknout, že nejen pořadí, ale i procentuální rozložení témat se u českých a finských respondentů liší. Jako je například u nejožehavějšího tématu homosexuálního styku 44% českých respondentů, kteří odpověděli rezolutně ne a dalších 19% respondentů volili spíše ne. U finských respondentů je u neoblíbeného tématu pornografie 7% odpovědí u rozhodně ne a dalších 38% odpovědí u spíše ne. U zbylých neoblíbených témat procenta dále klesají. Celkově záporné odpovědi (rozhodně ne a ne) finských respondentů nepřesahují 45% u žádného z uvedených témat. U českých respondentů nepřesahují 65%.

Obrázek 5 – Témata sexuální výchovy pro první stupeň ZŠ

Výsledky odpovídající pro témata zvolená pro druhý stupeň základní školy jsou zobrazeny na obrázku 6. Rozdíly ve výsledcích se objevují převážně u neoblíbených témat. U českých

respondentů se mezi oblíbenými tématy, na rozdíl od finských, objevuje téma sexuálně přenosných nemocí. Toto téma se také vyměnilo s tématem sexuální orientace pro první stupeň základní školy. Oblíbená témata se tedy téměř shodují jak pro prvního stupeň, tak pro druhý stupeň základních škol. I u finských respondentů se témata shodují, kromě zmíněného tématu sexuální orientace. Toto téma naopak nahradilo z prvního stupně téma registrovaného partnerství. Na stejném pátém místě jako sexuální výchova z pohledu etiky, se také umístilo téma menstruace, které má stejný počet odpovědí. I tyto nepatrné rozdíly se na obrázku zdají odlišné hlavně z důvodu celkového pořadí. I zde je však rozdíl také v procentuálním zastoupení. Pouze u jednoho tématu z pěti u finských respondentů je výsledek pod 85% pro odpověď rozhodně ano. Naopak u českých respondentů tato oblíbenost klesá u třech z pěti uvedených témat pod 85% v odpovědi rozhodně ano.

Obrázek 6 – Témata sexuální výchovy pro druhý stupeň ZŠ

Mezi pět neoblíbených témat pro druhý stupeň základní školy čeští respondenti zvolili přesně ty stejné, jako pro první stupeň. Vyměnilo se pouze pořadí transsexuálních témat a tématu homosexuálního pohlavního styku, který se dostal do vedení v žebříčku neoblíbenosti. U finských respondentů se pořadí zamíchalo o něco více a také se vyměnilo téma obchodování s lidmi za téma sexuální deviace. Nejzáporněji hodnoceným se stalo téma sexuální dysfunkce, které bylo u prvního stupně až na třetím místě. Výsledky pro neoblíbená témata jsou překvapivé, neboť je respondenti vybírali pro starší žáky a některá témata jsou na rozdíl od prvního stupně přehozená na samotném žebříčku neoblíbenosti. Toto zjištění je však lehce odůvodněné celkovým počtem respondentů, kteří pro dané ročníky odpovídali. Dle uvedené tabulky 8, pro první stupeň základní školy odpovídalo 49 českých respondentů a 53 finských respondentů. Pro druhý stupeň základní školy již odpovídalo 99 českých respondentů a 65 finských respondentů. Na základě těchto výsledků můžeme předpokládat, že respondenti, kteří odpovídali i pro první stupeň ZŠ jsou celkově více přístupní všem vypsáním tématům než respondenti, kteří specifikovali své odpovědi pouze pro druhý stupeň ZŠ. Dle tabulky 8 můžeme dále tvrdit, že respondenti z Finska byli více ochotní odpovídat u položek 22 a 23 dle reálných ročníků, které vyučují, neboť celkový poměr respondentů vyučujících dané ročníky k zodpovězeným ročníkům je 79%, u českých respondentů je to 71%. Toto číslo se snižuje v ochotě odpovídat pro první stupeň základní školy, který u českých respondentů klesl na 61% a u finských respondentů na 75%.

INTERPRETACE DAT

Následující kapitola se zabývá interpretací dat a shrnutím výsledků výzkumu, k nimž jsme dospěli prostřednictvím analýzy nashromážděných dat. Souhrnně odpovídáme na zadané výzkumné otázky, díky nimž docházíme k výzkumným cílům. Hlavním cílem této práce bylo zjistit postoje českých a finských učitelů základních škol k sexuální výchově. Pro porovnání postojů učitelů ze dvou zemí k sexuální výchově vycházíme z níže uvedených výsledků. Přestože jsme na základě získaných informací zjistili zajímavé informace, pro komplexnost výzkumu a jeho doplnění ovšem připouštíme, že by bylo vhodné využití rozhovorů s učiteli, a tedy prohloubení zjištěných informací o jejich postojích, stanoviscích či předsudcích, které mohou na základě dotazníkového šetření působit zkresleně. Abychom tedy stoprocentně dosáhli výzkumného cíle, museli bychom naše výzkumné šetření rozšířit o kvalitativní výzkum.

Škola ve městě či na vesnici, se starým nebo mladým učitelem?

Na základě získaných informací je zřejmé, že postoj učitelů k sexuální výchově výrazně neovlivňuje, zda učitel vyučuje na škole ve městě nebo na vesnici. Odpovědi respondentů se mírně lišily pouze u odpovědi na otázku, zda je pro učitele složité hovořit se žáky o sexuálních tématech. Pro učitele, jež vyučují na vesnicích, je hovořit se žáky o těchto tématech mírně složitější (25%) než pro učitele z měst (15%). U finských respondentů bohužel nemůžeme udělat porovnání, neboť respondentů, kteří odpovídali ze základních škol, jež fungují na vesnicích, bylo z celkového počtu respondentů pouze 11. Ani u tohoto vzorku se však žádné rozdíly mezi lokací školy a postoji učitelů neobjevily.

Výsledky výzkumu také nepoukazují na výrazné rozdíly v postojích učitelů k sexuální výchově vzhledem k jejich věku. Tímto zjištěním potvrzujeme výsledky z výzkumu Raškové (2008, s. 49-159), kde se také nepotvrdila rozdílnost v názorech na odbornou a osobnostní připravenost k sexuální výchově u mladších či starších učitelů. Většina učitelů bez ohledu na věk se také kladně vyjádřila k problematice možnosti dalšího vzdělávání v oblasti sexuální výchovy a podpořila by sexuální výchovu jako součást učitelské přípravy na vysoké škole.

Pokud se však na výsledky podíváme blíže, zjistíme, že mladší učitelé považují připravenost učitelů na sexuální výchovu za průměrnou (47%) a 27% z nich aktuální situaci nedokáže posoudit. Naproti tomu starší učitelé připravenost považují za průměrnou (47%) až dostatečnou (22%). Mírné rozdíly můžeme pozorovat také u celkového pohledu na výuku,

kteřou mladší učitelé vidí jako více přínosnou pro budoucnost dětí (92%) než starší učitelé (77%). Tyto zmíněné rozdíly ovšem neshledáváme u učitelů z Finska. Učitelé jsou celkově ve svých odpovědích více jednotní a jediný mírný rozdíl se objevuje u připravenosti pedagogů, který starší učitelé považují za dostatečný (62%) až průměrný (23%), přičemž mladší učitelé jej považují převážně za průměrný (47%) až dostatečný (37%). Zároveň však dle výzkumu Raškové (2008, s. 155) učitelé v České republice bez ohledu na jejich věk neprokázali dostatečnou připravenost k sexuální výchově. Tento problém se u výzkumů z Finska, které proběhly v letech 1996 a 2006, neobjevuje, neboť jsou učitelé na sexuální výchovu připravování v rámci univerzitního studia komplexněji než v České republice (Kontula, 2010, s. 378-379).

Přístup rodiny a rodičů

Výsledky našeho výzkumu ukazují, že na otázky sexuální tematiky kladně odpovídalo v České republice 55% rodinných příslušníků a blízkých členů rodiny. Ve Finsku je tento počet již vyšší (69%). Přístup, který respondenti zažili ve vlastní rodině, je může následně ovlivňovat jak ve vedení výuky sexuální výchovy, tak v pocitech, které ve výuce prožívají. Tento předpoklad se ověřil u otázky, zda je pro respondenty složité hovořit se žáky o těchto tématech. Pro respondenty, jejichž rodiče nebyli v otázkách sexuální výchovy tak otevření (45% u českých a 31% u finských respondentů), je mírně složitější se žáky tyto tématy probírat. Dle Raškové z výzkumu z roku 2008 (s. 47), se mnozí učitelé svěřili, že pro ně není vždy úplně snadné odpovídat na dětské otázky o sexualitě přímo a pravdivě. Často jim v tom brání předsudky a zákazy, které je provázely v jejich vlastním dětství a které v nich vyvolávají neurčité pocity nelibosti a studu.

Přestože v tomto případě nelze zobecňovat, můžeme zde vidět projev liberálnosti a otevřenosti vůči sexuálním tématům v průřezu let, především na přístupu rodičů.

Metody a témata v rámci sexuální výchovy

Dle výsledků je ve výuce sexuální výchovy v České republice jednou z nejoblíbenějších klasická metoda výkladu (69%), tedy přednáškového typu výuky. Za nevhodnější metodu využívanou v sexuální výchově však Šulová, Fait a Weiss (2011, s. 391) považují interakční přístup, ve kterém jsou žáci zapojeni do diskusí, řešení otázek a společných aktivit. Tyto metody se však objevují spíše u finských respondentů, kde je dokonce diskuse vybrána jako nejoblíbenější metoda v rámci sexuální výchovy (93%). Jako druhou nejméně častou a oblíbenou metodu pro výuku sexuální výchovy respondenti z České republiky zvolili

uplatnění hry (32%). Dle výzkumů Kontuly (2008, s. 25) však stupeň znalostí a vědomostí žáků z oblasti sexuální výchovy pozitivně narůstal právě ve výuce, která obsahovala hraní rolí, her a diskuse studentů.

Při volbě samotných témat v rámci sexuální výchovy převážně respondenti z České republiky své odpovědi specifikovali pro druhý stupeň základní školy (67%), a to primárně pro 8. a 9. ročník (43%). Dle odborníků je však nejdůležitější se sexuální výchovou začít na prvním stupni základní školy. V této chvíli u dětí převažuje „klidová“ sexualita jak po biologické, tak po psychologické stránce. Již v tuto chvíli se však dítě setkává se sexuální tematikou prostřednictvím televize, billboardů, internetu a různých jiných médií (Rašková, 2008, s.33-35). Z tohoto důvodu je důležité zakomponování odborné výchovy již v tomto období.

Přestože tedy všichni respondenti souhlasí s výukovou sexuálními tématy na základních školách a považují je za přínosné pro budoucí život dětí, čeští učitelé jsou na rozdíl od finských ochotni probírat komplexní a specifitější témata až od druhého stupně základní školy. Finští učitelé odpovídali pro první (45%) a druhý stupeň (55%) s rozdílem 5%. Ke klíčovým tématům sexuální výchovy u českých i finských učitelů patřil okruh zaměřený na sexuální výchovu z pohledu etiky, tedy vztahy mezi lidmi, kamarádství, lásku, manželství a rodičovství a témata zaměřená na biologické a psychické změny v dospívání s akcentem na jeho anatomii a tělesný vzhled. Mezi méně oblíbená témata čeští učitelé zařadili transsexuální pojmy, sexuální dysfunkce, masturbaci a sexuální deviace. Finští učitelé mají mezi méně oblíbenými tématy také pornografii a obchodování s lidmi, které se jako jediné ve výpovědích liší od českých učitelů.

Hlavní cíl

Můžeme konstatovat, že postoje českých učitelů základních škol ve vztahu k sexuální výchově nepoukázaly ve větším rozsahu na záporný vztah či negace. Postoje jsou celkově spíše pozitivní. U finských respondentů jsou postoje k sexuální výchově jednodušší a celkově velice pozitivní. Přestože jsou tedy učitelé v České republice otevřenější a přístupnější k výchově sexuální výchovy, jejich postoje vůči této výchově jsou spíše pozitivní a stát jim dává možnost volby vyučovat sexuální výchovu jako průřezové téma v podstatě dle vlastního uvážení, stále je přístup, postoje a způsob finských učitelů efektivnější a otevřenější.

Jaké jsou hlavní rozdíly a jak je využít?

Rašková tvrdí (2008, s. 42), že osobnostní přístup učitelů, který úzce souvisí s jejich osobnostní připraveností pro realizaci sexuální výchovy, lze velmi těžko ovlivnit. Na základě výzkumu je však patrné, že postoje českých učitelů nejsou hlavní zábranou, která stojí v inovaci výuky sexuální výchovy. Co však ovlivnit lze, jsou hlavní rozdíly mezi finským a českým vzdělávacím systémem, tak jako hlavní rozdíly v přístupu k sexuální výchově, které vyobrazujeme na obrázku 7. První dva body se zaměřují převážně na sexuální výchovu, zatímco následující body ovlivňují celý vzdělávací systém a s ním i právě sexuální výchovu.

Obrázek 7 – Rozdíly ve vzdělávacích systémech

Otázkou zůstává, zda zavedení restrikcí a povinné sexuální výchovy, tak jak tomu bylo ve Finsku v roce 1970, dosáhne Česká republika postupně stejného stupně respektu a autonomie pro učitele ve vzdělávání a liberálnějšího přístupu k výuce sexuálních témat.

Jako prvním příkladem z modelu vzdělávání ve Finsku, by měla být snaha o zavedení kvalitní pregraduální přípravy pedagogů na výuku sexuální výchovy. O to se v České republice zaslouhuje převážně Miluše Rašková, která na základě svých mnohých výzkumů (2001, 2003, 2005, 2008) odhalila mnoho učitelů přiznávajících, že výuka sexuální výchovy pro ně není jednoduchá, neboť neví, jaká použít slova, metody a přístupy. Nyní jsou studenti

pedagogické fakulty v Olomouci v rámci volitelného předmětu vyučování v oblasti výchovy pro zdraví a sexuální výchovy.

Jak bylo již výše zmíněno, zavedení povinné sexuální výchovy se v dnešní době v České republice nezdá jako splnitelný cíl, a to převážně v závislosti na následujících bodech, které jsou ve Finsku propojené a vzájemně spolupracují. Je to spolupráce školy, učitelů, rodičů a také dalších státních i nestátních složek. Dle výzkumu Šilerové (2016, s. 97-98) je vhodné pro rodiče zavést přednášky a semináře, které jim vysvětlí, co sexuální výchova obnáší a co přesně se jejich děti od učitelů dozví. Následně probíhá diskuse, kdy mají rodiče možnost zeptat se na informace, které jim nejsou dostatečně jasné, nebo naopak pokud mají k výuce a tématům nějakou výhradu nebo připomínku. Tyto přednášky pro rodiče fungují nejen jako osvěta, kterou mnozí z nich později ocení, ale také jako prostředek pro vzájemnou komunikaci a rozvoj spolupráce. Zavedení těchto přednášek či seminářů může být jedním z dalších příkladů, jak dosáhnout kvalitnějšího a provázanějšího systému vzdělávání.

Výše zmíněné rozdíly by měly převážně posloužit k zamyšlení nad kvalitním finským modelem vzdělávacího systému a následnou snahou o dosažení jejího či podobně efektivního modelu vlastní cestou.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývá tematikou sexuální výchovy, která po roce 2011 utichla nejen v médiích, ale i na MŠMT a na školách. Na konci tohoto roku byla v České republice vydána metodická příručka k sexuální výchově. Ve stejnou chvíli, kdy se ministerstvo, odborníci, učitelé, rodiče a různé další organizace dohadovali o správnosti a nesprávnosti příručky a vhodnosti a nevhodnosti sexuální výchovy na základních školách, Finsko se svým vzdělávacím systémem stoupalo na žebříčku kvalitní výchovy výš a výš. Tato práce porovnává sexuální výchovu v obou zemích se zaměřením na postoje samotných učitelů.

Přestože by se mohlo zdát, že vybraná komparace bude míněna jako snaha o degradování vzdělávání v České republice spolu s jejím přístupem k sexuální výchově, není to pravda. Tak jako nebylo hlavní snahou bagatelizovat a zesměšnit přístup a postoje českých učitelů k sexuální výchově. Práce přistupuje k oběma systémům a přístupům ve vzdělávání objektivně. Finský školský systém byl ke srovnání vybrán záměrně, neboť se svým vzděláváním, které by v dnešní době již mohlo být nazváno fenoménem, neustále inovuje, mění a snaží se o zlepšení ve všech směrech. Také byla výuka sexuální výchova v této zemi prohlášena za povinnou již na základních školách v roce 1970. Daly se tedy předpokládat jisté odchylky v historii i v současném stavu sexuální výchovy v obou zemích, které jsou blíže popsány v teoretické části práce spolu s obecným zaměřením na sexuální výchovu a její obsah, přístupy, metody a cíle.

Pro zjištění a porovnání postojů učitelů na základních školách jsme uskutečnili dotazníkové šetření, jehož části a výsledky jsou rozebrány v praktické části práce. V kapitole zabývající se interpretací dat a shrnutím výsledků jsme se zaměřili na dosažení výzkumných cílů, spolu s vyzdvižením hlavních rozdílů nejen mezi postoji českých a finských učitelů k sexuální výchově, ale také upozorňujeme na hlavní rozdíly v celém vzdělávacím systému, který je jasně provázaný se všemi svými předměty. Na závěr je důležité připomenout, že postoje českých učitelů jsou k sexuální výchově celkově spíše pozitivní, což nás směřuje k jiným faktorům finského vzdělávacího systému, které nám mohou nabídnout možnosti ke zlepšení současného stavu nejen sexuální výchovy, ale i vzdělávacího systému obecně.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BRDEK, Miroslav a Helena VYCHOVÁ. *Evropská vzdělávací politika: programy, principy a cíle*. Praha: ASPI, 2004, 167 s. ISBN 8086395960.
- [2] FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003, 383 s. ISBN 8071786268.
- [3] HAJNOVÁ, Růžena a Stanislava KLEINOVÁ. *Průvodce sexuální výchovou pro základní a střední školy*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 2002, 86 s. ISBN 80-7013-359-7.
- [4] HAYESOVÁ, Nicky. *Základy sociální psychologie*. 2. Praha: Portál, 2000, 165 s. ISBN 80-7178-415-X.
- [5] JANIŠ, Kamil. *Učební text k problematice rodinné a sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, 117 s. ISBN 978-80-7041-898-7.
- [6] KAMANOVÁ, Lenka. Sexuální výchova v rodině: Co víme z výzkumných studií. *Studia paedagogica*. 2014, **19**(3), 29-46. DOI: 10.5817/SP2014-3-3. ISSN 18037437. Dostupné také z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/900>
- [7] MEASOR, Lynda, Coralie TIFFIN a Katrina MILLER. *Young People's Views on Sex Education: Education, Attitudes, and Behaviour*. London: RoudledgeFalmer, 2000, 193 s. ISBN 0-750-70895-6.
- [8] *Mezinárodní den rodiny 2014: rodina v 21. století: vyhlídky, problémy, řešení: sborník projevů z evropské konference pořádané dne 14. října 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR*. Přeložila Iveta VALIDŽIČOVÁ. Praha: Ideál, 2015. ISBN 978-80-86995-29-8.
- [9] NOVÁKOVÁ, Nina. Sexuální výchova v prostředí školy ČR. In: *Mezinárodní den rodiny 2014: rodina v 21. století: vyhlídky, problémy, řešení: sborník projevů z evropské konference pořádané dne 14. října 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR*. Praha: Ideál, 2015, s. 20-26. ISBN 978-80-86995-29-8.
- [10] PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

- [11] RAŠKOVÁ, Miluše. *Připravenost učitele k sexuální výchově v kontextu pedagogické teorie a praxe v české primární škole*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, 190 s. Monografie. ISBN 978-80-244-2077-6.
- [12] RAŠKOVÁ, Miluše. Příspěvek k rozvoji učitelské připravenosti pro výkon profese: Aplikace vybraných metod sexuální výchovy a pedagogické praxi primární školy. In: *5. moravský regionální kongres k sexuální výchově: SAFE II: Olomouc 2012*. Ostrava: CAT Publishing, 2012, s. 71-77. ISBN 978-80-904290-7-9. Dostupné také z: <http://www.planovanirodiny.cz/search.php?rsvelikost=nv&rstext=all-phpRS-all&rstema=81>
- [13] *Rodinná a sexuální výchova: problémy, akcenty, souvislosti: sborník příspěvků z 5. celostátní konference k aktuálním otázkám rodinné výchovy, Hradec Králové 17.4.2002*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, 154 s. ISBN 80-7041-317-4.
- [14] ŠILEROVÁ, Lenka. Rodina a sexuální výchova - postřehy a inspirace ze zahraničí. In: MITLÖHNER, Miroslav a Zuzana PROUZOVÁ. *24. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2016*. Praha: Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2016, s. 97-98. ISBN 978-80-905696-4-5.
- [15] ŠILEROVÁ, Lenka. *Sexuální výchova: jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě*. Praha: Grada, 2003. Pro rodiče. ISBN 80-247-0291-6.
- [16] ŠULOVÁ, Lenka, Tomáš FAIT a Petr WEISS. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf, c2011, 439 s. ISBN 978-80-7345-238-4. Dostupné také z: http://toc.nkp.cz/NKC/201106/contents/nkc20112195405_1.pdf
- [17] TÄUBNER, Vladimír. Emocionální a sociální aspekty sexuální výchovy. In: MITLÖHNER, Miroslav. *6. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 98*. Praha: Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 1998, s. 57-59. Dostupné také z: http://www.planovanirodiny.cz/storage/06_kongres_98.pdf
- [18] TÄUBNER, Vladimír. *Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 1997, 48 s. ISBN 80-7168-403-1.
- [19] UZEL, Radim a Miroslav MITLÖHNER. *Vybrané otázky lidské sexuality*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 93 s. Právo v sociální práci. ISBN 978-80-7041-609-9.

- [20] UZEL, Radim. *Sexuální výchova*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 28 s. ISBN 80-86991-69-5. Dostupné také z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1385374360.pdf>
- [21] VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2005, 360 s. ISBN 80-246-0841-3. Dostupné také z: http://sys.vos.cz/pdf_view/CJ/Vagnerova_zaklady_psychologie.pdf
- [22] VRÁNOVÁ, Věra. *Výchova k reprodukčnímu zdraví*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, 107 s. Skripta. ISBN 978-80-244-2629-7.
- [23] VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008, 404 s. Psyché. ISBN 978-80-247-1428-8.
- [24] WEISS, Petr. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010, xiii, 724 s. ISBN 978-80-247-2492-8.
- [25] WEISS, Petr a Jaroslav ZVĚŘINA. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, 2001, 159 s. ISBN 80-7178-558-X.

Elektronické zdroje:

- [26] *Comprehensive Sexuality Education: The Challenges and Opportunities of Scaling-up* [online]. France: United Nations Educational, 2014 [cit. 2017-03-31]. ISBN 978-92-3-001195-6. Dostupné z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002277/227781E.pdf>
- [27] Distribution of teachers by age and gender. In: *The Organisation for Economic Co-operation and Development* [online]. 2017 [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EAG_PERS_SHARE_AGE
- [28] FIALOVÁ, Dana a Dana FELTLOVÁ. Vzdělávací oblast člověk a zdraví. In: ŘEHULKA, Evžen. *School and health 21/2: 3 conference: Contemporary Discourse on School and Health Investigation* [online]. Brno: Paido, Masarykova Univerzita, 2007, s. 39-43 [cit. 2017-03-26]. ISBN 978-80-7315-138-6. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/z21/sbornik_2007_diskurs.htm
- [29] Finland: Overview. In: *Eurydice* [online]. 2017 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Overview>

- [30] Finnish National Agency for Education begins its operations at the beginning of 2017. In: *Finnish National Agency for Education* [online]. Helsinki: Finnish National Board of Education, 2016 [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: http://www.oph.fi/english/current_issues/101/0/finnish_national_agency_for_education_begins_its_operations_at_the_beginning_of_2017
- [31] *Finnish Education in a Nutshell* [online]. 1. Espoo: Ministry of Education and Culture and Finnish National Board of Education, 2012 [cit. 2017-03-13]. ISBN 978-952-13-5387-1. Dostupné z: http://www.oph.fi/download/146428_Finnish_Education_in_a_Nutshell.pdf
- [32] HALINEN, Irmeli. What is going on in Finland?: Curriculum Reform 2016. In: *Finnish National Agency for Education* [online]. Helsinki: Finnish National Board of Education, 2015 [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: http://www.oph.fi/english/current_issues/101/0/what_is_going_on_in_finland_curriculum_reform_2016
- [33] ILPO, Helén a Katja YESILOVA. Shepherding Desire: Sexual Health Promotion in Finland from the 1940s to the 1990s. *Acta Sociologica* [online]. London, Thousand Oaks, CA and New Delhi: Nordic Sociological Association and SAGE, 2016, 49(3), 257-272 [cit. 2017-04-01]. DOI: 10.1177/0001699306067708. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0001699306067708?journalCode=asja>
- [34] JANIŠ, Kamil. Představy veřejnosti o sexuální výchově. In: MITLÖHNER, Miroslav a Zuzana PROUZOVÁ. *18. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2010* [online]. Brno: CAT Publishing, Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2010, s. 48-54 [cit. 2017-03-27]. ISBN 978-80-904290-2-4. Dostupné z: <http://www.planovanirodiny.cz/storage/sbornik10.pdf>
- [35] JANIŠ, Kamil. Sexuální výchova a škola. In: *Moravský regionální kongres 2006* [online]. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2006, s. 1-49 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.planovanirodiny.cz/search.php?rsvelikost=nv&rstext=all-phpRS-all&rstema=60&stromhmenu=0&urpod=1>
- [36] KANIA, Ondřej. Finská inspirace – zrušit předměty. In: *EDU in: Informační centrum o vzdělávání* [online]. Hospodářské noviny, 2006 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.eduin.cz/clanky/hospodarske-noviny-finska-inspirace-zrusit-predmety/>

- [37] KARTOUS, Bob. Finský recept na léčbu českých učitelů. In: *EDU in: Informační centrum o vzdělávání* [online]. 2014 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.eduin.cz/blogy/finsky-recept-na-lecbu-ceskych-ucitelu/>
- [38] KONTULA, Osmo. Nordic sex education: a case of Finland. *Sexologies* [online]. Helsinki: Population Research Institute, 2008, **17**(1), 25 [cit. 2017-04-01]. DOI: 10.1016/S1158-1360(08)72573-8. Dostupné z: <http://www.em-consulte.com/showarticlefile/175484/main.pdf>
- [39] KONTULA, Osmo. The evolution of Sex Education and Students' Sexual Knowledge in Finland in the 2000s. *Sex Education* [online]. 2010, **10**(4), 373-386 [cit. 2017-04-03]. DOI: 10.1080/14681811.2010.515095. ISSN 1468-1811. Dostupné z: <https://www.vaestoliitto.fi/@Bin/1351199/Sex+Education+2010.pdf>
- [40] LISHNESS, Alan. Indigenous Innovation: How Small Places can Change the World. In: *YouTube* [online]. TEDx Talks, 2011 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=g6scW2p90ps>
- [41] Organisation of Education. In: *Finnish National Agency for Education* [online]. Helsinki, 2017 [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: http://www.oph.fi/english/services/faqs/organisation_of_education
- [42] PISA 2015 Results in Focus. *OECD* [online]. 2016, s. 16 [cit. 2017-03-13]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/pisa/pisa-2015-results-in-focus.pdf>
- [43] RAŠKOVÁ, Miluše. Užití metod sexuální výchovy z pohledu historie a současnosti českého školství. *Arnika* [online]. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011, (2), 49-55 [cit. 2017-04-03]. ISSN 1804-8366. Dostupné z: https://www.arnica.zcu.cz/images/casopis/2011/rozdelene_clanky/3ClanekARNICA_22011.pdf
- [44] Policies for Sexuality Education in the European Union: Gender Equality. In: BEAUMONT, Karolina, MAGUIRE, Marcia, ed. *Policy Department C: Citizens' rights and constitutional affairs* [online]. Brusel: Evropský parlament, 2013 [cit. 2017-03-26]. DOI: 10.2861/11317. ISBN 978-92-823-4253-4. Dostupné z: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT\(2013\)462515_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT(2013)462515_EN.pdf)

- [45] Sexual and Reproductive Health in Finland. In: *National Institute for Health and Welfare, Väestöliitto* [online]. Finland, 2012, s. 1-4 [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: <https://www.thl.fi/documents/10531/1449887/sexualandreproductivehealth.pdf/67ad025a-fda9-433c-95e2-bbd7d772056a>
- [46] SLEJŠKA, Zdeněk. Sex do škol. In: *EDU in: Informační centrum o vzdělávání* [online]. 2010 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.eduin.cz/clanky/sex-do-skol/>
- [47] SPRECHER, Susan, Gardenia HARRIS a Adena MEYERS. Perceptions of Sources of Sex Education and Targets of Sex Communication: Sociodemographic and Cohort Effects. *Journal of Sex Research* [online]. 2008, **45**(1), 17-26 [cit. 2017-03-27]. DOI: 10.1080/00224490701629522. ISSN 1559-8519. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18321027>
- [48] Teachers and School Leaders. In: *Finnish National Agency for Education* [online]. Helsinki, 2017 [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: http://www.oph.fi/english/services/faqs/teachers_and_school_leaders
- [49] Teachers in Finland: Trusted Professionals. In: *Finnish National Board of Education* [online]. Finland, 2011 [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: http://www.oph.fi/download/148962_Teachers_in_Finland.pdf
- [50] TITZL, Boris. Sexuální výchova a její časová proměna. In: MITLÖHNER, Miroslav a Zuzana PROUZOVÁ. *18. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2010* [online]. Brno: CAT Publishing, Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2010, s. 175-179 [cit. 2017-03-27]. ISBN 978-80-904290-2-4. Dostupné z: <http://www.planovanirodiny.cz/storage/sbornik10.pdf>
- [51] VÄLIMAA, Raili, Lasse KANNAS, Eero LAHTINEN, Heidi PELTONEN, Jorma TYNJÄLÄ a Jari VILLBERG. Finland: innovative health education curriculum and other investments for promoting mental health and social cohesion among children and young people. *Social cohesion for mental well-being among adolescents* [online]. Helsinki: National Board of Education, 2008, , 91-103 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/74761/Hbsc_Forum_2007_Finland.pdf

- [52] WEISS, Petr a Jaroslav ZVĚŘINA. Sexuální chování české populace. *Urologie pro praxi* [online]. Olomouc: Solen, 2009, **10**(3), 160-163 [cit. 2017-03-27]. ISSN 1803-5299. Dostupné z: <http://www.urologiepropraxi.cz/pdfs/uro/2009/03/02.pdf>
- [53] WELLINGS, Kay a Rachel PARKER, BRITTON, Annette, ed. *Sexuality Education in Europe: a Reference Guide to Policies and Practices* [online]. Belgium: IPPF European Network, 2006 [cit. 2017-03-26]. Dostupné z: https://www.dge.mec.pt/sites/default/files/Esaude/sexuality_education_in_europe.pdf
- [54] Women Teachers. *The Organisation for Economic Co-operation and Development* [online]. 2017 [cit. 2017-03-21]. DOI: 10.1787/ee964f55-en. Dostupné z: <https://data.oecd.org/eduresource/women-teachers.htm>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
CD	Kompaktní disk
ECTS	Evropský kvalifikační systém na vysokých školách
HBSC	Zdravotní návyky dětí školního věku
HIV	Infekční onemocnění (AIDS)
IPPF	Mezinárodní federace plánovaného rodičovství
MŠMT	Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy
OCDE	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PISA	Program pro mezinárodní hodnocení žáků
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
SPRSV	Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu
VORP	Výbor pro ochranu rodičovských práv
WHO	Světová zdravotnická organizace
ZDŠ	Základní devítiletá škola
ZŠ	Základní škola

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 – Zvolení výzkumného problému	38
Obrázek 2 – Nejčastější respondenti.....	46
Obrázek 3 – Tři nejčastější metody	56
Obrázek 4 – Tři nejméně časté metody	57
Obrázek 5 – Témata sexuální výchovy pro první stupeň ZŠ	59
Obrázek 6 – Témata sexuální výchovy pro druhý stupeň ZŠ	60
Obrázek 7 – Rozdíly ve vzdělávacích systémech.....	65

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 – Počet respondentů podle pohlaví	43
Tabulka 2 – Počet respondentů podle věku	44
Tabulka 3 – Počet respondentů podle délky praxe	44
Tabulka 4 – Počet respondentů podle lokace ZŠ	45
Tabulka 5 – Vyučované ročníky	45
Tabulka 6 – Porovnání odpovědí ČR.....	49
Tabulka 7 – Porovnání odpovědí Finsko	49
Tabulka 8 – Vyučované ročníky vs. zodpovězená témata pro dané ročníky.....	58

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník (česká verze)

Příloha P II: Dotazník (anglická verze)

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK (ČESKÁ VERZE)

Vážená paní, vážený pane,

jsem studentkou oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Ráda bych Vás touto cestou požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který poslouží ke zpracování výzkumné části mé bakalářské práce. Cílem této práce bude odhalení postojů, jež zaujímají učitelé základních škol k sexuální výchově.

Tento dotazník, Vám zabere maximálně 10 minut Vašeho času, je anonymní a žádná jeho část neobsahuje špatné či správné odpovědi. Prosím Vás tedy o upřímnost a ujišťuji Vás, že získané údaje budou použity pouze k vypracování bakalářské práce.

Pokud není vypsáno jinak, Vámi zvolenou odpověď zakroužkujte, nebo vypište křížek. Více možností odpovědí je pouze u otázek, které tuto možnost nabízí.

Děkuji za Váš čas, ochotu a spolupráci.

Daniela Kociánová

1. Vaše pohlaví:

- žena
- muž

2. Váš věk:

- 28 a méně
- 29 – 34 let
- 35 – 40 let
- 41 – 50 let
- 51 a více

3. Jak dlouho trvá Vaše pedagogická praxe?

- do 1 roku včetně
- nad 1 rok – 5 let včetně
- nad 5 let – 10 let včetně
- nad 10 let – 15 let, včetně
- nad 15 let – 30 let, včetně
- nad 30 let

4. Na jakém typu školy momentálně vyučujete? – Dle počtu obyvatel

- město (10 000 obyvatel a více)
- město (9 999 a méně)
- vesnice (3 000 a více)
- vesnice (pod 3 000)

5. Jaký ročník momentálně vyučuje? (možno vybrat i více odpovědí)

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

6. V jakém období by měla u dětí začít výuka sexuální výchovy?

- mateřská škola
- základní škola, první stupeň
- základní škola, druhý stupeň

- střední škola
- neměla by vůbec započít u dětí
- jiná možnost (vypište) _____

7. S otázkami sexuální výchovy by děti měly být primárně seznamovány:

- v rodině
- ve škole
- v rodině i ve škole
- toto téma by mělo být tabu
- jiná možnost (vypište) _____

8. Sexuální výchova (i v rámci jiných předmětů) dětí na Vaší základní škole začíná:

- na prvním stupni
- na druhém stupni
- nevyučujeme sexuální výchovu

9. Je sexuální výchova na Vaší ZŠ jako samostatný předmět, nebo je vyučována v rámci jiného předmětu?
(Možnost více odpovědí)

	X/ vypsát
Samostatný předmět	
Součástí Rodinné výchovy	
Součástí Výchovy ke zdraví	
Součástí Přírodovědy	
Součástí Biologie	
Součástí Občanské výchovy či etické výchovy	
Součástí jiného předmětu (vypsát)	
jiné formy výuky (semináře externích osob)	
Nevyučuje se vůbec	

10. Měl/a jste na ZŠ sexuální výchovu (i v rámci jiného předmětu)?

- Ano Ne

11. Pokud byste měl/a možnost, chtěl/a byste mít sexuální výchovu v době, kdy jste navštěvoval/a ZŠ?

- Ano Ne

12. Mí rodiče (či blízcí příbuzní) ke mne v dospívání přistupovali s otázkami sexu otevřeně.

Rozhodně ano				Rozhodně ne
☐	☐	☐	☐	☐

13. Témata sexuální výchovy (i v rámci jiných předmětů) se na mé ZŠ vyučují od adekvátního věku žáků

Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím	Nedokážu posoudit
☐	☐	☐	☐	☐

14. Obsah a rozsah sexuální výchovy na mé ZŠ je dostatečný

Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím	Nedokážu posoudit
☐	☐	☐	☐	☐

15. Přístup k výuce sexuálních témat se za posledních deset let změnil k lepšímu

Rozhodně ano	Spíše ano	Spíše ne	Rozhodně ne	Nedokážu posoudit
☐	☐	☐	☐	☐

16. Přípravenost (vzdělání) pedagogů na výuku sexuální výchovy je

Skvělá	Dostatečná	Průměrná	Špatná	Nedostatečná	Nedokážu posoudit
1	2	3	4	5	6

17. Ve výuce sexuální výchovy na ZŠ vidím převážně pozitivita

Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
☐	☐	☐	☐

18. Sexuální výchovu na ZŠ považuji za přínosnou pro budoucnost dětí

Rozhodně ano				Rozhodně ne
1	2	3	4	5

19. Otázky sexuální výchovy (např. menstruace, masturbace, pohlavní styk, ...) ve své zemi považuji za ožehavá témata

Rozhodně ano				Rozhodně ne
1	2	3	4	5

20. Z uvedených metod jsem ochoten při výuce sexuální výchovy využívat

	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
Výklad	1	2	3	4
Diskuse	1	2	3	4
Uplatnění hry	1	2	3	4
Dialogická metoda	1	2	3	4
Insenační metoda	1	2	3	4
Interaktivní (hraní rolí, řešení modelových situací)	1	2	3	4
Projektová výuka	1	2	3	4
Vzdělávací programy	1	2	3	4

Návštěvy specializovaných zařízení	1	2	3	4
Spolupráce s rodinou	1	2	3	4
Metoda samostatné práce s informacemi (získání informací pomocí médií, knih) – poté práce s informacemi	1	2	3	4

21. Hovořit se žáky o sexuálních tématech mi nečiní potíže

Rozhodně nečiní				Rozhodně činí
1	2	3	4	5

22. Z uvedených témat jsem ochoten/ochotá se při výuce sexuální výchovy zabývat

Ročník:	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
Sexuální výchova z pohledu etiky	1	2	3	4
Sexuální orientace	1	2	3	4
Biologické a psychické změny v dospívání	1	2	3	4
Manželství	1	2	3	4
Registrované partnerství	1	2	3	4
Otázky genderu	1	2	3	4
Diskriminace na základě pohlaví	1	2	3	4
Masturbace	1	2	3	4
Menstruace	1	2	3	4
Pohlavní orgány	1	2	3	4
Pohlavní styk	1	2	3	4
Homosexuální pohlavní styk	1	2	3	4
Sexuálně přenosné nemoci	1	2	3	4
Možnosti ochrany při souloži	1	2	3	4
Sexuální deviace a deviantní chování	1	2	3	4
Sexuální dysfunkce	1	2	3	4
Trans pojmy (transsexuálové, crossdressers, drag quens, drag kings, asexuálové, polysexuálové,...)	1	2	3	4
Sexualita a média	1	2	3	4
Syndrom CAN	1	2	3	4
Sexuální zneužívání a násilí	1	2	3	4
Pornografie	1	2	3	4
Obchodování s lidmi	1	2	3	4

V případě, že vyučujete více ročníků, prosím vyplňte tabulku pro jiný Vámi vyučovaný ročník.

Ročník:	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
Sexuální výchova z pohledu etiky	1	2	3	4
Sexuální orientace	1	2	3	4
Biologické a psychické změny v dospívání	1	2	3	4
Manželství	1	2	3	4

Registrované partnerství	1	2	3	4
Otázky genderu	1	2	3	4
Diskriminace na základě pohlaví	1	2	3	4
Masturbace	1	2	3	4
Menstruace	1	2	3	4
Pohlavní orgány	1	2	3	4
Pohlavní styk	1	2	3	4
Homosexuální pohlavní styk	1	2	3	4
Sexuálně přenosné nemoci	1	2	3	4
Možnosti ochrany při souloži	1	2	3	4
Sexuální deviace a deviantní chování	1	2	3	4
Sexuální dysfunkce	1	2	3	4
Trans pojmy (transsexuálové, crossdressers, drag quens, drag kings, asexuálové, polysexuálové,...)	1	2	3	4
Sexualita a média	1	2	3	4
Syndrom CAN	1	2	3	4
Sexuální zneužívání a násilí	1	2	3	4
Pornografie	1	2	3	4
Obchodování s lidmi	1	2	3	4

Za vyplnění dotazníku Vám mnohokrát děkuji.

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK (ANGLICKÁ VERZE)

Dear Madam or Sir,

I am a student of Social pedagogy course at Thomas Bata University in Zlín. I would like to ask you to fill this questionnaire, which will be useful for the practical part in my bachelor thesis. The main aim of this thesis is stances of primary teachers about sex education.

This questionnaire will take maximum ten minutes of your time, is anonymous and there are no right or wrong answers that is why I would like to to ask for your honesty. I insure you that all of this information will be used only for my paper.

For each question, circle the answer or write an X in the box. Some questions are marked as multiple choice, where more answers are possible.

Thank you for your time, willingness and co-operation.

Daniela Kociánová

1. Your sex

- female
- male

2. Your age

- 28 and less
- 29 – 34 years
- 35 – 40 years
- 41 – 50 years
- 51 and more

3. How long have you been working in a school? (Your pedagogical practise experience)

- 0 months- 1 year
- over 1 year – 5 years
- over 5 years – 10 years
- over 10 years – 15 years
- over 15 years – 30 years
- over 30 years

4. Are you currently working in a city or village?

- city (10 000 inhabitants and more)
- city (9 999 and less)
- village (3 000 and more)
- village (over 3 000)

5. Which grade are you teaching? (multiple choices: X which applies to you)

1. 2. 3. 4. 5.
 6. 7. 8. 9.

6. When do you think that sex education should start for children?

- Kindergarten
 Primary school, first stage (grades 1-5)
 Middle school, second stage (grades 6-9)
 Highschool school (grades 10-12)
 Should have not started at all
 Other (specify) _____

7. Kids should be introduced to sexual questions primarily

- in family
 at school
 in family and school
 this topic should be taboo
 Other (specify) _____

8. When do your students start Sex education in your school(even if it is part of a different subject)?

- Primary school, first stage (grades 1-5)
 Middle school, second stage (grades 6-9)
 we do not teach sex education

9. Do you have sex education as an autonomous subject, or is it teaching within the framework of different subject?

- Autonomous subjects
 We do not teach sex education
 Part of different subject (specify) _____

Express your stances to following sentences:

10. I feel that the pupils are being taught Sex education at the right age at this school.

Totally agree	Rather/ more likely agree	More likely disagree	Totally disagree	I can not qualify/judge
☐	☐	☐	☐	☐

11. Contents and level of sex education at my primary school is adequate.

Totally agree	Rather/ more likely agree	More likely disagree	Totally disagree	I can not qualify/judge
☐	☐	☐	☐	☐

12. Do you think that the attitude of sex education has changed in last ten years for the better?

Absolutely yes	Rather/ more likely yes	More likely no	Absolutely no	I can not qualify/judge
☐	☐	☐	☐	☐

13. Did you have sex education in your primary school ?

yes no

14. If you had had not the possibility of having sex education at your primary school, would you have liked to?

yes no

15. Knowledge (education) of teachers for sex education is

great	satisfactory	average	Bad/poor	inadequate	I can not qualify/judge
1	2	3	4	5	6

16. I feel that teaching sex education is positive and gives positives results.

Totally agree	Rather/ more likely agree	More likely disagree	Totally disagree	I can not qualify/judge
☐	☐	☐	☐	☐

17. Do you think sex education is bringing any benefits for children's future life?

Absolutely yes				Absolutely no
1	2	3	4	5

18. Do you consider sexual questions such as masturbation, intercourse, menstruation, etc. as taboo topics in your country? (Finland)

Absolutely yes				Absolutely no
1	2	3	4	5

19. Which methods are you willing to use during sex education?

	Yes	More likely yes	More likely no	No
Explanation	1	2	3	4
Discussion	1	2	3	4
Applying game	1	2	3	4
Dialogic method	1	2	3	4
Staging method	1	2	3	4
Interactive (role playing, solving model situations)	1	2	3	4
Project teaching	1	2	3	4
Educational programs	1	2	3	4
Visiting specialized facilities	1	2	3	4
Cooperation with family	1	2	3	4
The method of independent work with information (obtaining information through media, books) - then work with information	1	2	3	4

20. Do you find it difficult to talk about sexual questions with children?

Absolutely no				Absolutely yes
1	2	3	4	5

21. Which of these topics are you willing to talk about during sex education? With which grade you are teaching?

Specify grade:	Yes	More likely yes	More likely no	No
Sex education from an ethical perspective	1	2	3	4
Sexual orientation	1	2	3	4
Biological and psychological changes in adolescence	1	2	3	4
Marriage	1	2	3	4
Registered partnership	1	2	3	4
Gender issues	1	2	3	4
Discrimination based on sex	1	2	3	4
Masturbation	1	2	3	4

Menstruation	1	2	3	4
Genitals	1	2	3	4
Sexual intercourse	1	2	3	4
Gay sex	1	2	3	4
Sexually Transmitted Diseases	1	2	3	4
Possibilities of protection during intercourse	1	2	3	4
Sexual deviance and deviant behavior	1	2	3	4
Sexual dysfunction	1	2	3	4
Trans terms (transsexuals, crossdressers, drag queens, drag kings, asexuals, polysexuals,...)	1	2	3	4
Sexuality and the Media	1	2	3	4
CAN syndrome	1	2	3	4
Sexual abuse and violence	1	2	3	4
Pornography	1	2	3	4
Human Trafficking	1	2	3	4

Specify grade:	Yes	More likely yes	More likely no	No
Sex education from an ethical perspective	1	2	3	4
Sexual orientation	1	2	3	4
Biological and psychological changes in adolescence	1	2	3	4
Marriage	1	2	3	4
Registered partnership	1	2	3	4
Gender issues	1	2	3	4
Discrimination based on sex	1	2	3	4
Masturbation	1	2	3	4
Menstruation	1	2	3	4
Genitals	1	2	3	4
Sexual intercourse	1	2	3	4
Gay sex	1	2	3	4
Sexually Transmitted Diseases	1	2	3	4
Possibilities of protection during intercourse	1	2	3	4
Sexual deviance and deviant behavior	1	2	3	4
Sexual dysfunction	1	2	3	4

Trans terms (transsexuals, crossdressers, drag queens, drag kings, asexuals, polysexuals,...)	1	2	3	4
Sexuality and the Media	1	2	3	4
CAN syndrome	1	2	3	4
Sexual abuse and violence	1	2	3	4
Pornography	1	2	3	4
Human Trafficking	1	2	3	4

Thank you very much for filling the questionnaire.